

BOUWHISTORISCH ONDERZOEK

BIERDEPOT DE DRIE HOEFIJZERS

BRAAKSMA & ROOS
ARCHITECTENBUREAU

DATUM: 15 JULI 2016
PROJECTNUMMER: 1753

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	4
Geschiedenis van het complex	6
Huidige situatie	24
Waarden en kansen	44
Colofon	46

INLEIDING

Het depot van de voormalige bierbrouwerij De Drie Hoefijzers dateert uit 1912-1913 en is een gemeentelijk monument. Het complex is cultuurhistorisch en architectuurhistorisch waardevol en bezit een belangrijke zeldzaamheidswaarde als enig bewaard gebleven bierdepot in Den Haag en bovendien als enig bewaard gebleven bierdepot van brouwerij De Drie Hoefijzers uit Breda.

Eigenaar van het bierdepot, Stadsherstel Den Haag, heeft de ambitie om het bierdepot te herontwikkelen naar een woonfunctie met minimaal 16 vrije sector huurwoningen. Ter plaatse van de voormalige rijtuigenstalling op het terrein is de ambitie om nieuwbouw realiseren.

Stadsherstel Den Haag heeft Braaksma & Roos Architectenbureau opdracht gegeven voor:

- een bouwhistorisch onderzoek
- een schetsontwerp voor het herbestemmingsproject
- een massastudie voor de locatie parkeerstrook achter het terrein

Het onderhavige document omvat het bouwhistorisch onderzoek. In het document geven wij u achtereenvolgens inzicht in de geschiedenis van het complex, de huidige situatie en tot slot de waarden en kansen voor herontwikkeling.

GESCHIEDENIS VAN HET COMPLEX

Stedenbouwkundige situatie

Historie Haagse spoorzone in beeld

Van weiland naar wijk

Het complex van De Drie Hoefijzers ligt in de Haagse Rivierenbuurt. Lange tijd is dit stuk van de stad landelijk gebied buiten de bebouwde kom geweest, dat voornamelijk bestond uit weilanden en rietvelden. Ten zuiden van deze weilanden liep de Haagse Trekvluit (1638) en vanaf 1847 grensde het gebied aan de oostzijde aan de spoorlijn Den Haag - Rotterdam. Bij de aanleg van het spoor werd over de Trekvluit een spoorbrug aangelegd - de Trekbrug. Pas na 1850, toen de stad werd uitgebreid buiten de omstreeks 1600 gegraven singelgrachten, ontstond het grootste deel van de huidige wijk. Na 1910 begon men in snel tempo met de systematische bouw van de Rivierenbuurt - eerst werd het deel tussen de singelgracht en de Weteringkade aangelegd en zo'n tien jaar later was het stratenplan en een deel van de bebouwing tussen de Weteringkade en de spoorbaan gereed. In deze periode werd ook het bierdepot De Drie Hoefijzers aan de Zwetstraat gebouwd (1912-1913), vlak naast de spoorbaan.

Aan de overzijde van het spoor lag de Binckhorstpolder. Hierdoorheen liep - evenwijdig aan de Trekvluit - een lange verbindingsweg tussen Voorburg en Den Haag, de huidige Binckhorstlaan. De eerste bouwactiviteit van betekenis in deze wijk was de bouw van de tweede Gemeentelijke Gasfabriek in 1905-1907. In de periode 1930-1948 werd de Laakhaven aangelegd. De bebouwing in de Binckhorst is grotendeels na-oorlogs. In de Binckhorst, oorspronkelijk bedoeld voor huisvesting van industrie/bedrijven, wordt de laatste jaren in toenemende mate ook de kantoorfunctie belangrijk. Daarnaast neemt de Haagse Hogeschool een belangrijke onderwijsfunctie in de wijk in. De Binckhorst is een van de grootste bedrijventerreinen in de Haagse regio en een belangrijke economische impuls.¹

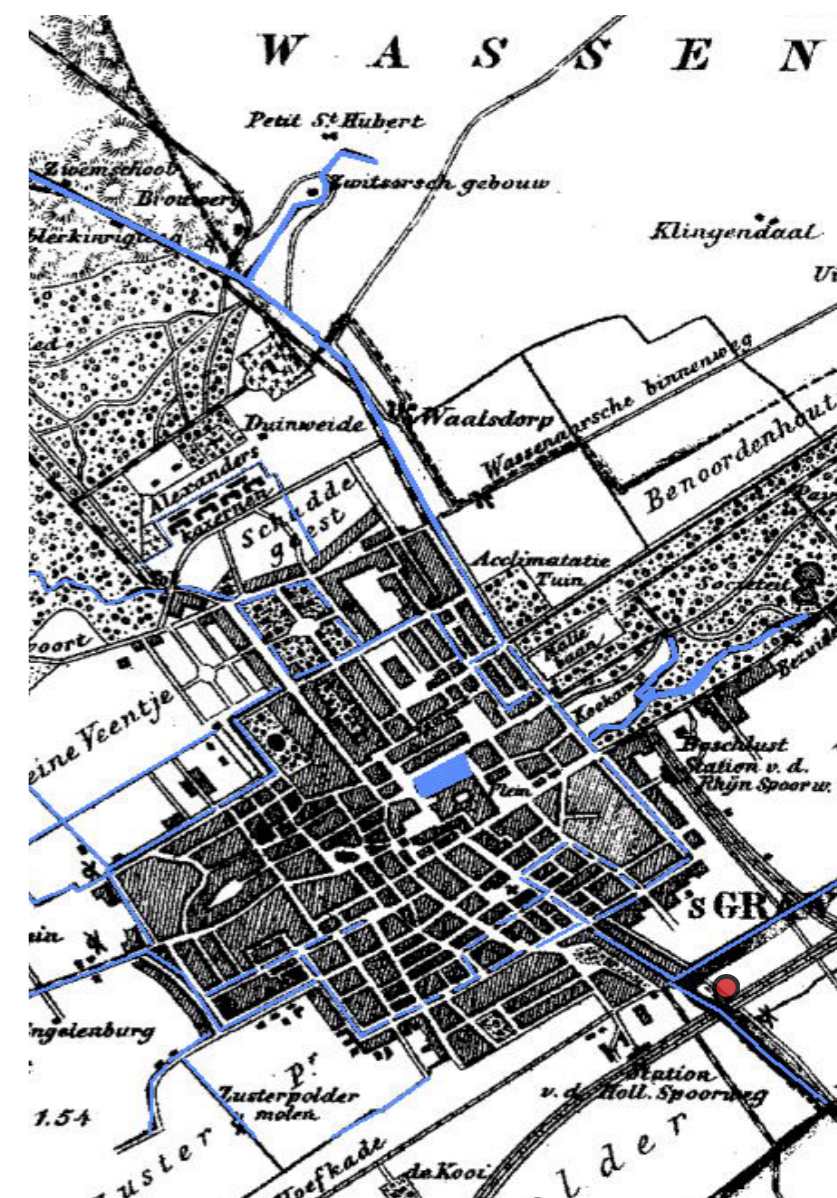
Directe omgeving van De Drie Hoefijzers

De bebouwing in de directe omgeving van het bierdepot had met name een bedrijfsbestemming. Zoals op de kaart te zien is lag er langs de Trekvluit in 1880 reeds de eerste bebouwing - hier bevond zich een scheepswerf aan de Scheepmakersstraat. Kort na 1900 verdween de werf en maakte plaats voor een Hofjescomplex, een houthandel en het gebouw van Maatschappij De Veluwe (boter, koffie, thee en margarine) in 1913, de huidige Stay Okay. Rond 1925 liet De Veluwe ook aan de overzijde van de Scheepmakersstraat panden bouwen die gedeeltelijk werden gebruikt voor de verpakking van de goederen.

In 1920-1924 werd aan het Spaarneplein het representatieve hoofdkantoor van Post Cheque en Girodienst gebouwd door rijksbouwmeester D.E.C. Knuttel, C. Bremer en H.J.A. van der Kooij - een gebouw met een voor die tijd bijzondere vorm en in een representatieve stijl met invloeden van de Amsterdamse School. Het gebouw is in 1938 uitgebreid naar de Zwetstraat.² Verderop in de Zwetstraat, schuin tegenover het bierdepot, stond de openbare lagere school. Omstreeks 1927 werd de Zwetstraat en omliggende buurt verder bebouwd met portiekwoningen.

Verbonden met het spoor

Waar De Drie Hoefijzers aan de Zwetstraat werd gebouwd kwam aanvankelijk een kleine vaart uit die langs het spoor liep richting station Rhijnspoor, het huidige Centraal Station. Deze vaart is op de kaart van 1914 nog te zien, maar heeft al gauw plaats gemaakt voor een treinrails die het bierdepot direct verbond met het spoornetwerk - goed te zien op de kaart van 1952 en op de foto van de achterzijde van het complex uit 1969, zie volgende pagina.

Den Haag ca. 1850 met in rood de toekomstige locatie van de Drie Hoefijzers. Bron: website De Pagina's over Den Haag: <http://historie.hdpnet.nl/gesch18.htm>

1. Geschiedenis Rivierenbuurt: <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/kunst-en-cultuur/haags-gemeentearchief/to/Geschiedenis-van-Rivierenbuurt.htm>. | Geschiedenis Binckhorst: <http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Geschiedenis-van-Binckhorst.htm?channel=pdf>.

2. informatie hoofdkantoor post, cheque en girodienst: <http://www.monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten/spaarneplein-2-spaarnestraat-1-dintelstraat-2-en-4>

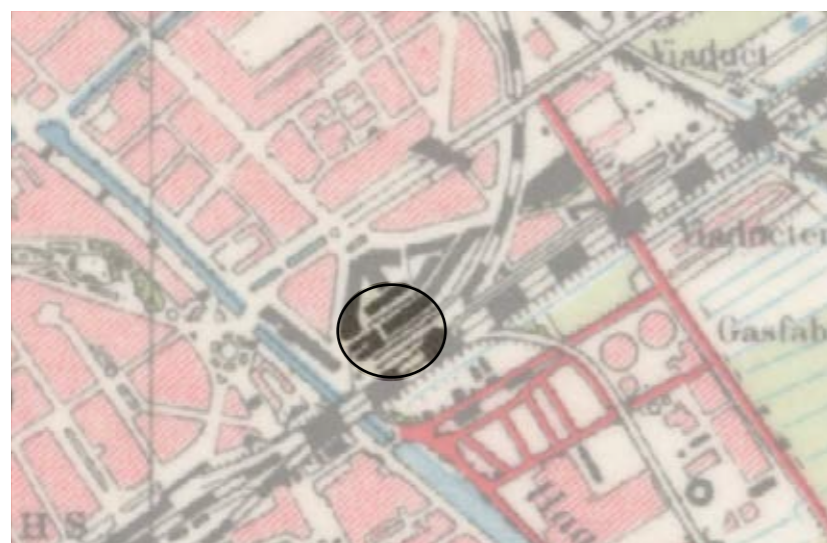
Situatie 1880

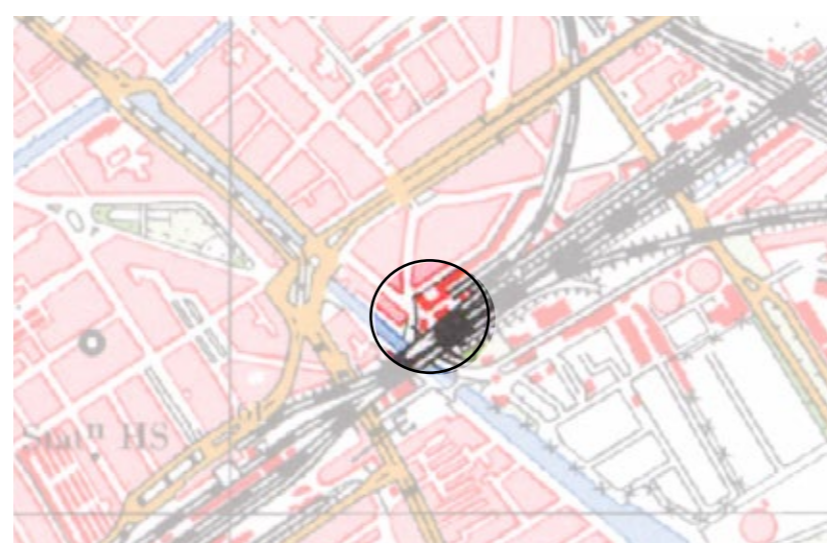
Situatie 1914

Situatie 1925

Situatie 1952

Situatie 1980

Situatie 2015
Bron: www.topotijdreis.nl

Luchtfoto rivierenbuurt met gemarkeerd De Drie Hoefijzers, ca. 1930

Trekweg (huidige Van Maanenkaade) ca. 1930 met houthandel en verderop MIJ. De Veluwe

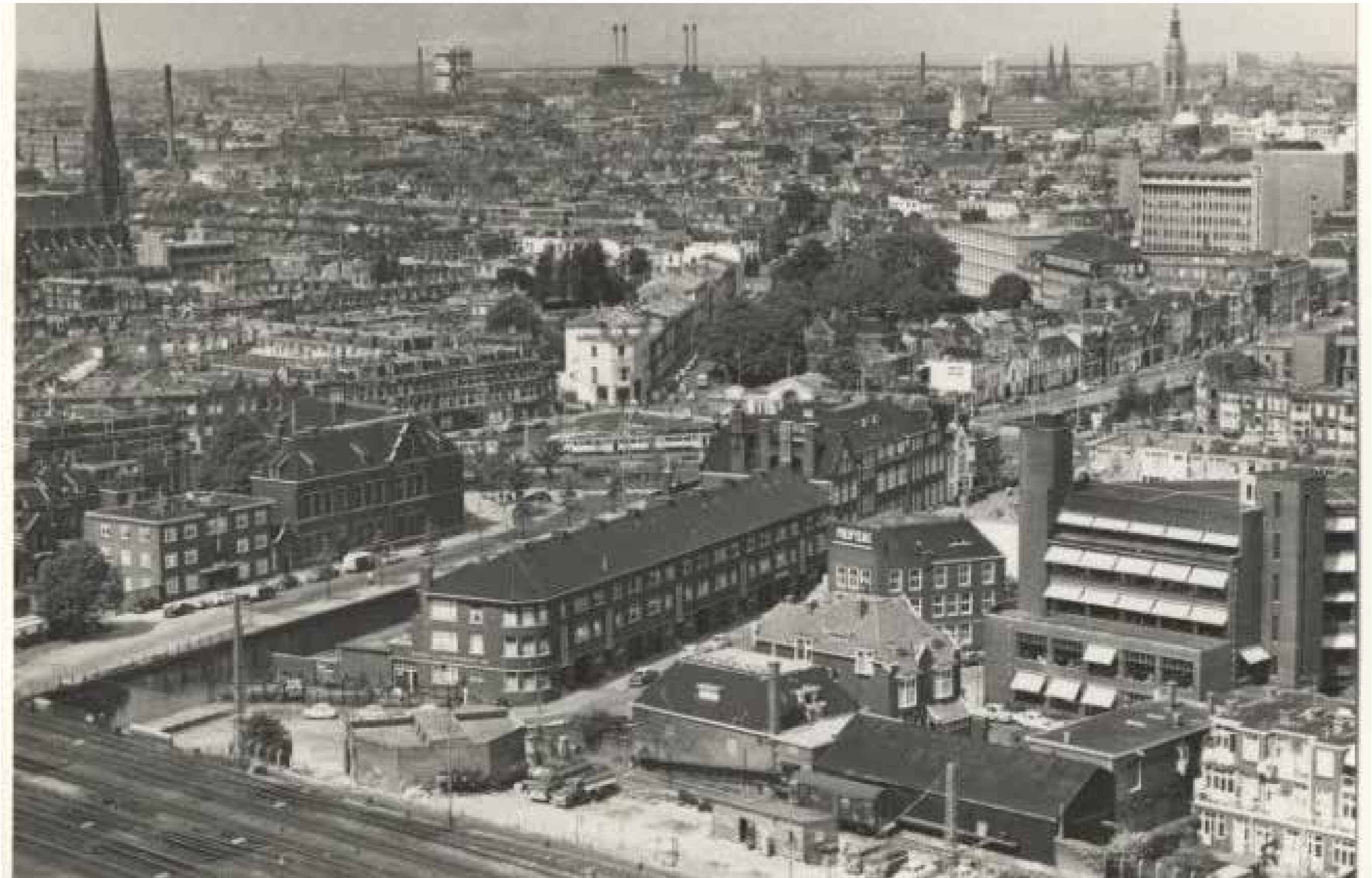

Luchtfoto met op de voorgrond het hoofdkantoor Post, Cheque en Girodienst en daarachter aan het spoor het bierdepot, 1925

Bierdepot (rechts) aan de Zwetstraat met centraal de nieuwe vleugel van het hoofdkantoor Post, Cheque en Girodienst, 1938
Bron: Beeldbank Gemeentearchief Den Haag.

Bierdepot De Drie Hoefijzers met de in 1923 gebouwde garage en op de voorgrond de spoorlijn, ca. 1965
Bron: Beeldbank Gemeentearchief Den Haag

De Drie Hoefijzers

Bierbrouwerij in Breda

Een van de meest succesvolle brouwerijen in Nederland

Bierbrouwerij De Drie Hoefijzers heeft een rijke geschiedenis die terug gaat tot in de vroege middeleeuwen. Breda is van oudsher een belangrijke brouwersstad; in 1252 - het jaar dat Breda stadsrechten kreeg telde de stad reeds twintig brouwerijen en waren accijnzen een belangrijke stedelijke inkomstenbron. In de vroege zestiende eeuw werd een nieuwe brouwerij opgericht door tienraadsman en brouwer Hendrik Anthonius Claesz. van den Corpus. Toen zijn brouwerij en woning bij de grote stadsbrand van 1534 in vlammen opging herbouwde hij de brouwerij aan de Bredase Boschstraat en gaf hij deze de naam Den Boom. In 1628 werd de brouwerij vernoemd naar de smidse aan de overkant van de straat: De Drij Hoefijssers. De brouwerij wisselde nog een aantal malen van eigenaar tot ze in 1807 werd verkocht aan Johannes Smits. Diens kleinzoon Frans trouwde met Philomena van Waesberghe waardoor in 1862 de bekende firmaam F. Smits van Waesberghe ontstond. In deze tijd brouwde De Drie Hoefijzers maar liefst 2 miljoen liter bier per jaar!

Begin 1887 werd aan de huidige Ceresstraat, naast Mouterij Ceres, een geheel nieuwe brouwerij voor de productie van ondergistend bier gebouwd. In 1927 werd aan de Ceresstraat het nieuwe hoofdkantoor van de brouwerij geopend naar ontwerp van architect F. Bilsen - een markant gebouw opgetrokken in gele baksteen met een natuurstenen plint. In 1932 volgde een nieuwe bottelarij. De brouwerij had toen 330 medewerkers in dienst en genoot een uitstekende reputatie. De Drie Hoefijzers groeide uit tot één van de grootste brouwerijen van Nederland en kreeg een sterke exportpositie. In de jaren '50 en '60 werd de brouwerij enkele malen gerenoveerd en uitgebreid - in 1968 ging het bedrijf op in de Britse concern Allied Breweries. Eind jaren '90 werd bekend gemaakt dat er een einde aan de brouwerij zou komen - het concern besloot zich meer te gaan richten op de productie van wijn en sterke dranken. In 2004 werd de bierproductie geheel gestopt.³ Na een periode van leegstand is het terrein met onder andere het rijksmonumentale hoofdkantoor van de bierbrouwerij in Breda in 2011 herontwikkeld tot een gebied met wonen, werken en vrijetijdsbesteding.⁴

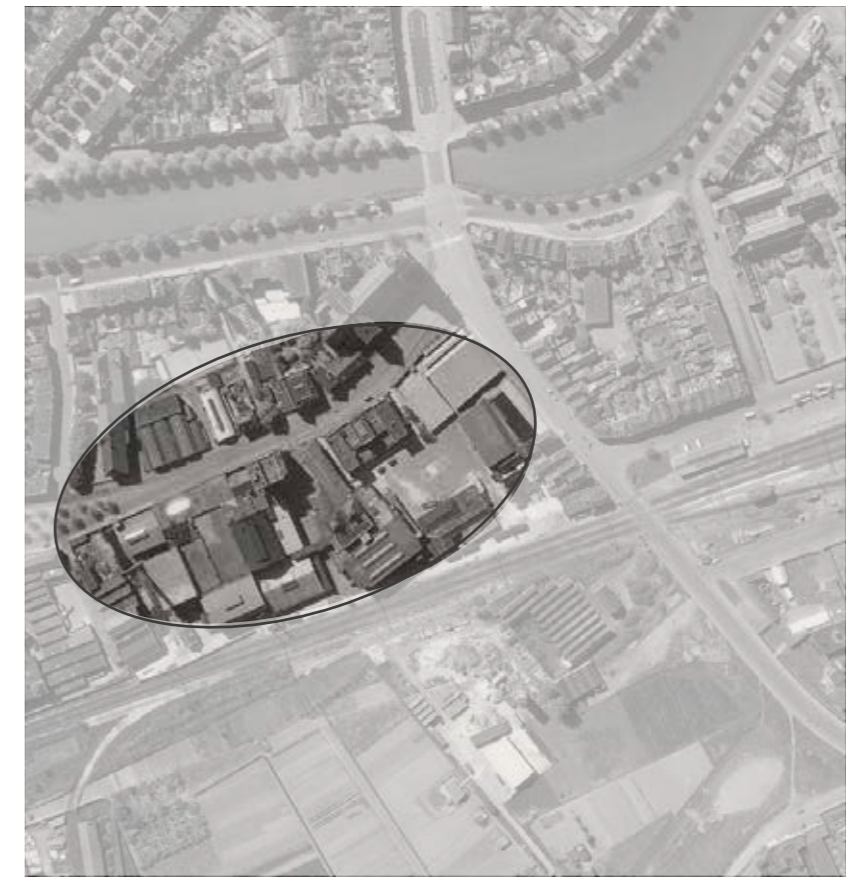
De zonen (en directie) van F. Smits van Waesberghe, Frans, Charles en Jan 1912.

Affiche De Drie Hoefijzers Breda, 1877

Hoofdkantoor De Drie Hoefijzers in Breda, gebouwd in 1927

Brouwerij De Drie Hoefijzers in Breda aan het spoor, vlakbij het Centraal Station, 1951
Bron: Stadsarchief Breda.

3. D.C. J. Mijnsen, *De bierbrouwerij De Drie Hoefijzers te Breda*: <http://deoranjeboom.nl/wp-content/uploads/2015/02/Jb-25-1972-06.pdf>.

4. Informatie over de herbestemming van De Drie Hoefijzers in Breda: <http://www.kennisbankherbestemming.nu/projecten/kantoor-de-drie-hoefijzers-breda>.

Bierdepot in Den Haag

Opslag en distributie

1912 was voor bierbrouwerij De Drie Hoefijzers een belangrijk feestjaar. Het was het jaar waarin de familie Smits 100 jaar in Breda was gevestigd, de firma Smits-van Waesberghe 50 jaar bestond én de nieuwe brouwerij aan de Ceresstraat 25 jaar bestond.⁵ De zaken gingen goed, de brouwerij was uitgegroeid tot een grote producent met een gewild exportproduct. 1912 was ook het jaar waarin directeur Frans Smit van Waesberghe (links op de foto op pagina 10), een bierdepot van De Drie Hoefijzers liet bouwen in Den Haag ten behoeve van de opslag en verdere distributie van bier. Vanuit Breda kon het bier via het spoor naar Den Haag worden vervoerd en verder worden verspreid door de regio. Het bierdepot in Den Haag was een van een tien- of vijftiental depots in Nederland - De Drie Hoefijzers liet opslagplaatsen bouwen in onder andere Amsterdam, Rotterdam, Delft, Nuenen en Roermond. Het filiaal in Den Haag was de grootste van alle depots en het is vandaag de dag nog het enige bewaard gebleven voorbeeld.⁶ Dit maakt het complex uniek in Nederland.

Het complex van het bierdepot bestond uit een viertal gebouwen, met elkaar verbonden door een centrale open plaats met rondom gemetselde muren met ijzeren hekwerken. De vier gebouwen worden op de bouwtekeningen uit 1912 als volgt benoemd: De Stal, Wagenremise, Bierkelder en Kantoorgebouw. Het complex was ontworpen door de Haagse architecten K. Meijer & H.E.M. Rademaker.

De gebouwen vertellen het verhaal van het opslag- en distributieproces. Wanneer het bier via het spoor, en later ook via vrachtwagens, uit Breda was aangevoerd werd het in tonnen opgeslagen in het koelhuis, de Bierkelder. Boven de opslag bevindt zich de ijszolder. Het ijs werd aan een hijsbalk opgetakeld en door de deur naar binnen getransporteerd. Op de zolder bevinden zich twee grote betonnen koelcellen waar het ijs opgeslagen werd. Via grote luchtschachten daalde de koude lucht van de zolder naar beneden en koelde het bier. De voorruimte van de Bierkelder met daarachter de laadruimte was verhoogd ten opzichte van het maaiveld voor het gemakkelijk laden van de wagens. Het voorruim dat in 1912 op het ontwerp was ingetekend aan de Dintelstraat is nooit gerealiseerd.

Het kantoor met rechts het koelhuis, ca. 1913

Directiekamer in het kantoor, begane grond, ca. 1913

Entree van het kantoor aan de Zwetstraat, ca. 1913

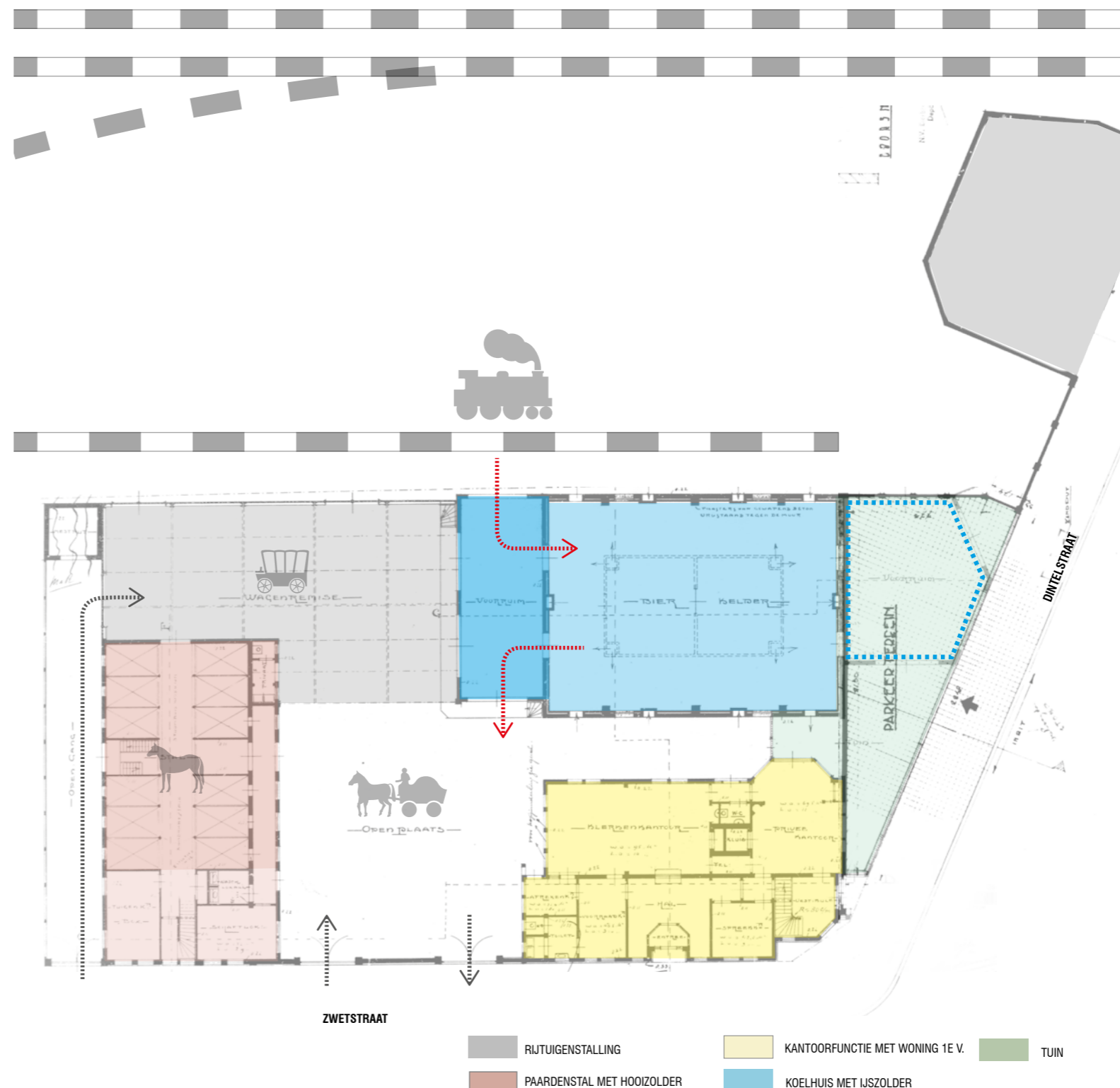
Boven: stijlgebouw (links) en kantoor (rechts, achtergrond). Onder: rijtuigstalling (links) en koelhuis (rechts), ca. 1913. Bron: Beeldbank Haags Gemeentearchief.

Het transport van het bier naar de café's, hotels en winkels in de regio werd tot in de jaren '20 uitgevoerd met paard en wagen. Achter op het terrein staat een stalgebouw waar op de begane grond de paarden in boxen gestald werden en op de verdieping ruimte was gereserveerd voor de opslag van hooi. Aan de voorzijde op de begane grond bevonden zich enkele dienstruimten - een was- en schaftlokaal en een ruimte waar de paardentuigen werden opgeborgen - en op de verdieping een kleine woning.

Tussen het koelhuis en het magazijn stond het derde gebouw, de wagenremise - een open rijtuigstalling. De paarden konden via de doorgang links van het stalgebouw naar binnen worden gebracht en via de stal naar de wagenremise geleid om voor de karren gespannen te worden.

Op de hoek van het terrein staat het kantoor met daarboven een woonhuis. Woonhuis en kantoor hadden beiden een eigen entree. Op de begane grond bevonden zich onder andere een groot klerkenkantoor, het kantoor van de directeur, een spreekkamer, een kluis en enkele ondersteunende ruimten. Onder de vestibule is een kelder en op de verdieping was een groot woonhuis met rijk afgewerkte woonvertrekken enkele slaapvertrekken onder de kap. ⁷

Gebruik van het bierdepot, situatie jaren '20 met aan de Dintelstraat de in 1923 gebouwde garage.

5. Gegevens ontleend aan Archief Breda: <https://stadsarchief.breda.nl/collecties/films-en-fotos/record/74986bc8-84e1-11e3-ba3d-abd5f65beed5>

6. Uit de gegevens van de KvK in het archief van De Drie Hoefijzers (Stadsarchief Breda) blijkt dat de brouwerij door heel Nederland vestigingen, waaronder depots, bezat.

7. Beschrijving deels ontleend aan de bouwhistorische verkenning van HVE Architecten, 2010.

Ontwikkeling van het distributieproces

Aan het begin van de 20e eeuw was het transport van bier vanuit Breda naar andere delen van het land op vier verschillende manieren geregeld. Het leveringsgebied van de bierbrouwerij werd vastgesteld aan de hand van zogenaamde paardenafstanden, ca. 20 kilometer. Slechts een klein gedeelte van het transport ging over de weg en over de trambaan. Verder werd een gedeelte vervoerd over het water en de lange afstanden werden per spoor afgelegd. Wij gaan er vanuit dat het transport van bier naar het Haagse depot (in ieder geval voor het grootste gedeelte) over het spoor kwam. De brouwerij maakte gebruik van koelwagens die ze zelf wit schilderden en voorzagen van de naam van het bedrijf en het logo.

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog kwam de auto bij het bedrijf in gebruik. Uit archiefstukken blijkt dat het bierdepot in Den Haag in de jaren '20 2 wagens in bezit had, 2 merries, een schimmel en een zwart paard. Ook kreeg het depot in deze periode twee kleine Fauns (vrachtwagens). voor de distributie van het bier. Later, in 1933, kwamen daar nog 2 drie-assige Fords (55 pk) bij en een Ford Flessenwagen (40 pk) met een vlakke laadbak.⁸

In de bouwgeschiedenis, die in het hoofdstuk hierna uitvoeriger wordt besproken, zien we deze ontwikkelingen in het distributieproces direct terug in de bouw van een garage in de jaren '20 voor stalling van de auto's, maar ook in de bouw van een flessenkelder in de jaren '30 - toen het bier, naast in fusten, ook in flessen werd verpakt en vervoerd.

Einde van het bierdepot

Toen eind jaren '60 een einde kwam aan brouwerij De Drie Hoefijzers en deze overging in de Britse concern Allied Breweries, kwam het depot buiten gebruik. In de decennia daarna is het complex door verscheidene bedrijven in gebruik geweest, waaronder de Utrechtse houthandelaar Lamaker's en een autosloopbedrijf.

Optocht met bierkar van De Drie Hoefijzers, 1926
Bron: Beelkbank Gemeentearchief Den Haag

Koelwagon van De Drie Hoefijzers gelaten met vaten bier in Breda, ca. 1920

Vrachtwagen van De Drie Hoefijzers, jaren '30

Wagenpark voor de brouwerij in Breda, jaren '30
Bron: Stadsarchief Breda.

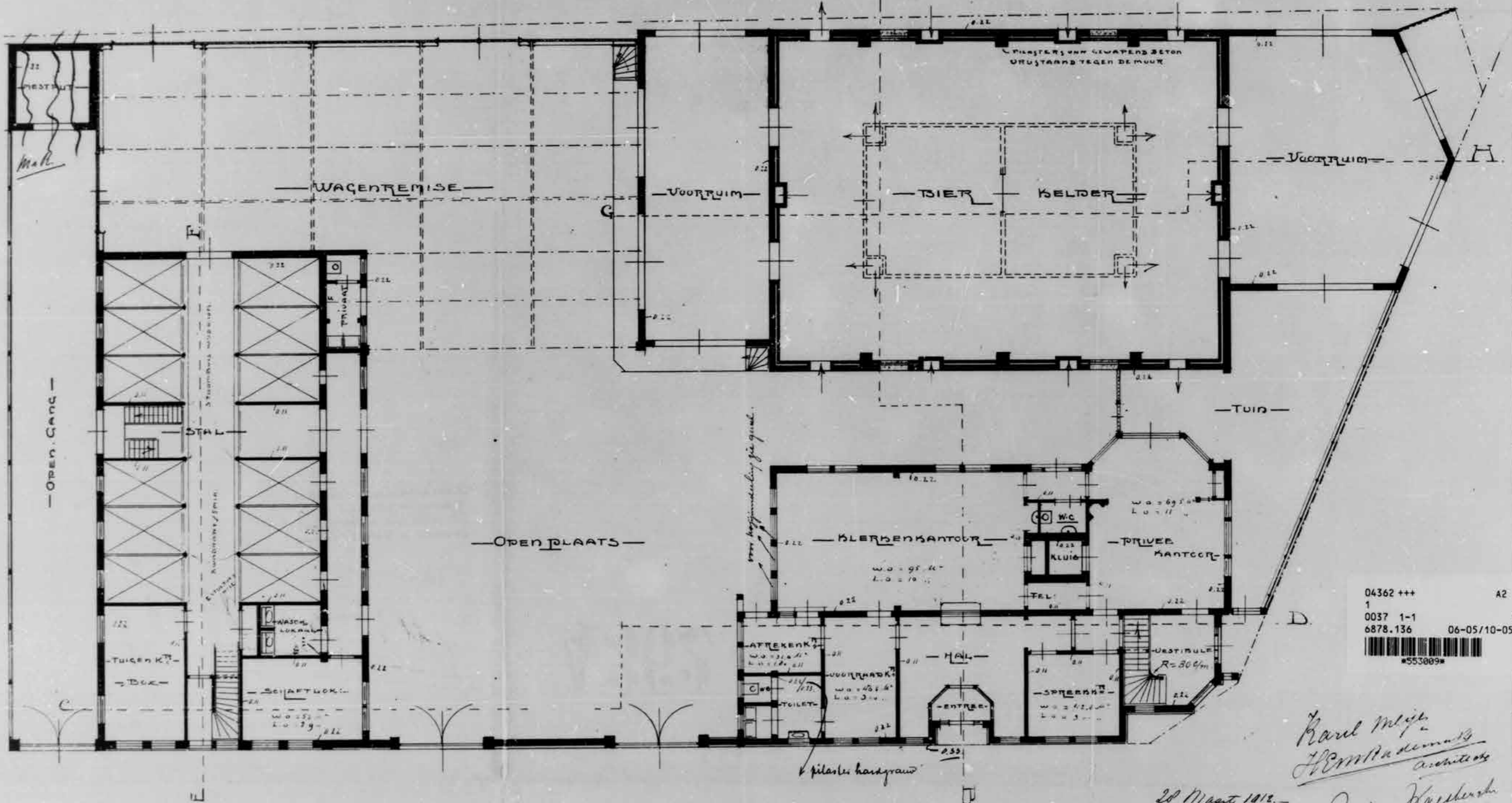
8. Gegevens over het transport ontleend aan: F.J.M.J. Smits van Waesberghe, *Onderzoek naar de geschiedenis van en een persoonlijk verslag over de familie Smits van Waesberghe vanaf 1628 tot 1968 en de firma Smits van Waesberghe, waaonder (Stoom)bierbrouwerij De Drie Hoefijzers en (Stoom)mouterij "Ceres" te Breda*, Oudenbosch 2010 (Stadsarchief Breda).

PLAN VOOR DEN BOUW VAN KANTOREN, WONINGEN, STAL, HS EN BIERKELDER ENZ 1/3 TERREIN AAN WIIK VII SCHAAL 1:100

PLAN DEEG GROND

Red. Sectie A.P. - 12 652

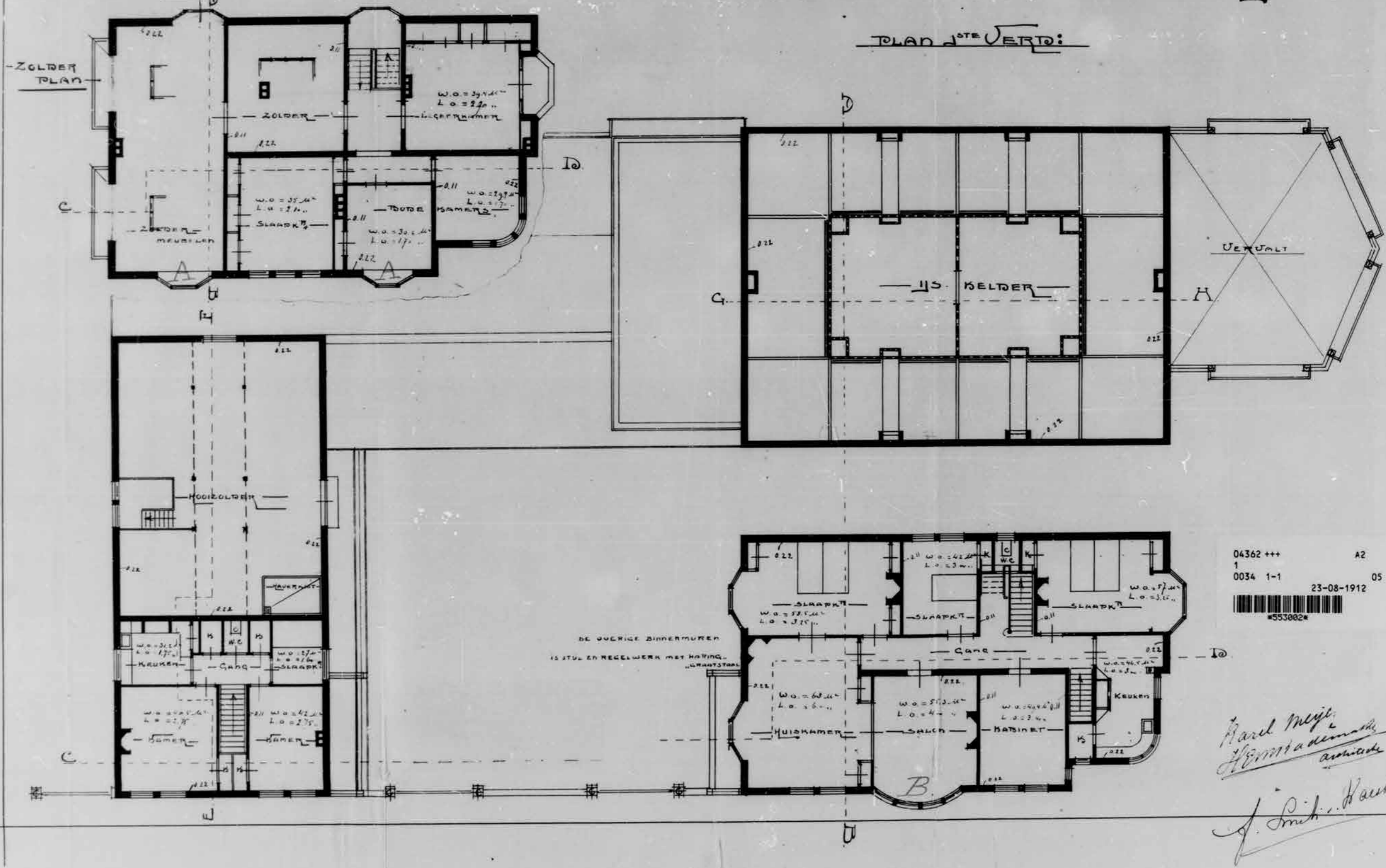
04362 +++ A2
 1
 0037 1-1 05
 6878.136 06-05/10-05-11
 #553009*

*Karel Meijer
 H. van der Meulen
 architecten
 20 Maart 1912.
 P. van der Meulen*

Plan ensemble begane grond, 1912

PLAN VOOR DEN BOUW VAN KANTOREN, WONINGEN, STALLS EN WIERBELDER ENZ 1/2 TERREIN ANN WIIJK VII SCHAAL 1:200

04362 +++ A2
 1
 0034 1-1 05
 23-08-1912
 #553002*

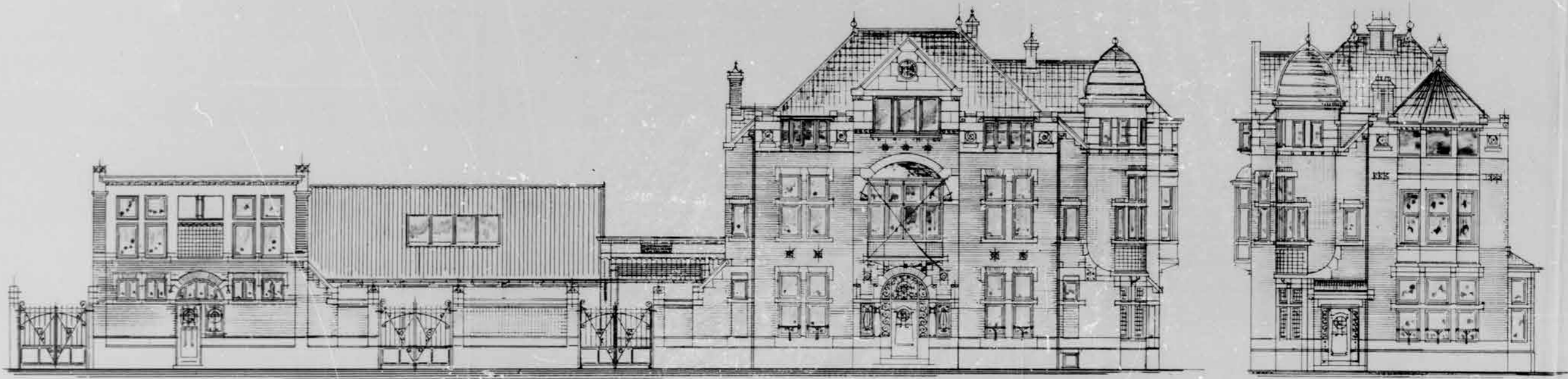
*Barcl Meijer
 H. van der Meer
 architect
 J. Smith... Kasteel...*

Plan ensemble eerste verdieping en zolderplan kantoor, 1912

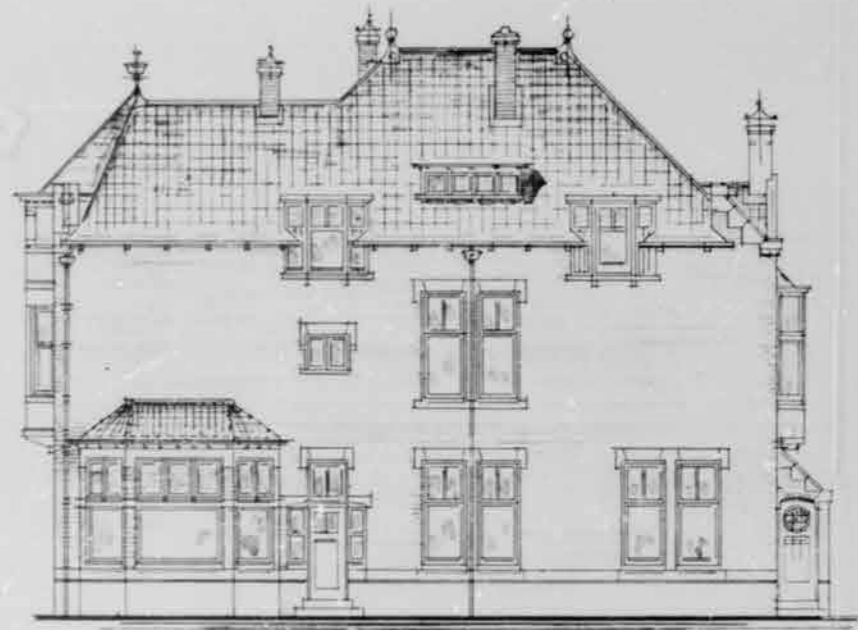
PLAN VOOR DEN BOUW VAN KANTOREN, WONINGEN, STAL IJS EN BIERKELDER ENZ. 'E TERREIN AAN WIJK VII. SCHAAL 1:1000

Rad. Sectie A.P. - n° 652.

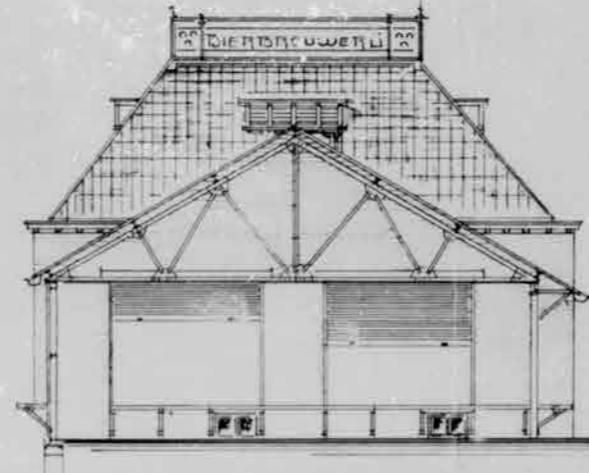

VOORGEVEL

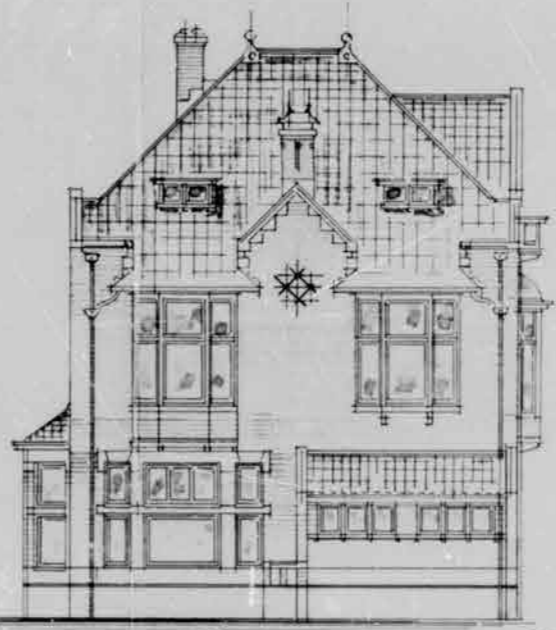
ZIJGEVEL KANTOOR

ACHTERGEVEL KANTOOR

GEVEL BINNENPLAATS

ZIJGEVEL BIERKELDER

04362 +++ A1
2
0028 1-1 05
6878.136 06-05/10-05-1912
552983

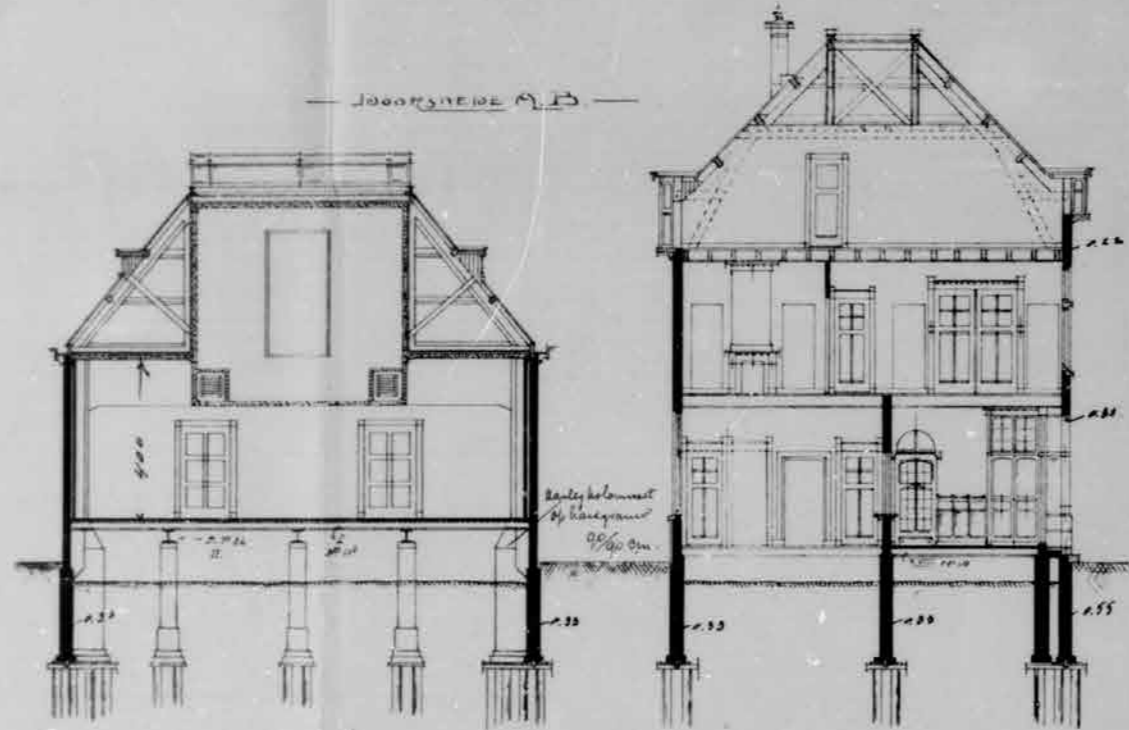
*Karel Meijer
Binnendijk
architect
J. P. M. Kalkb.
20 Maart 1912.*

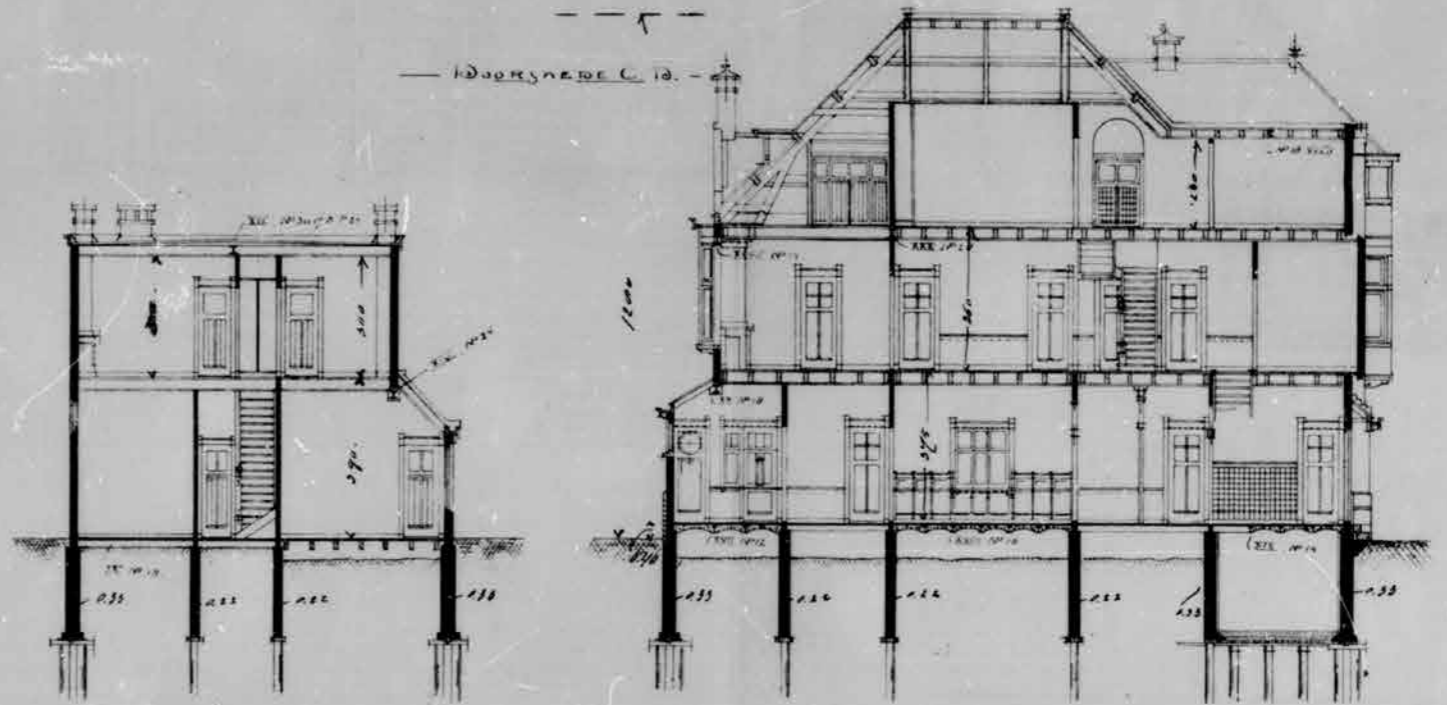
PLAN OGKOR DEN BOUW VAN HANTOREN, WONINGEN, STAL IS EN BIERKELDER ENZ 1/2 TERREIN AAN WISK III SCHAAL 1:200

Architect AP-1361

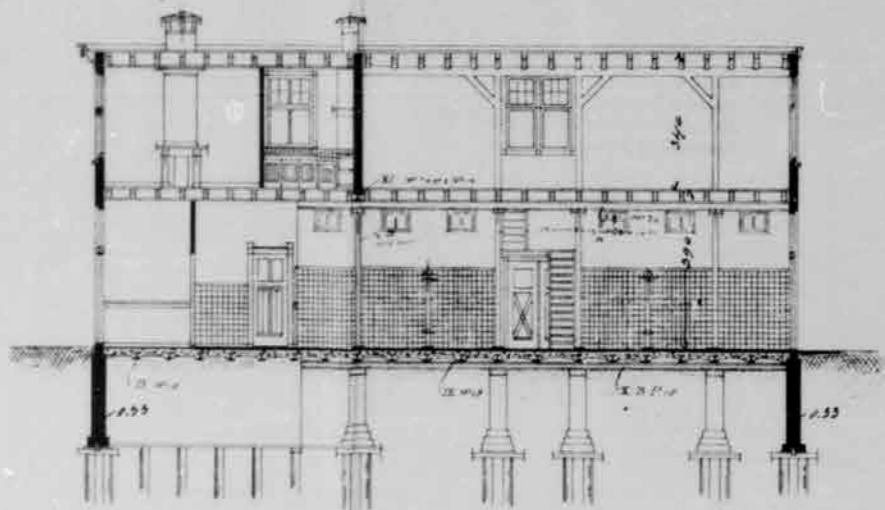
— DOORSNEDEN A. B. —

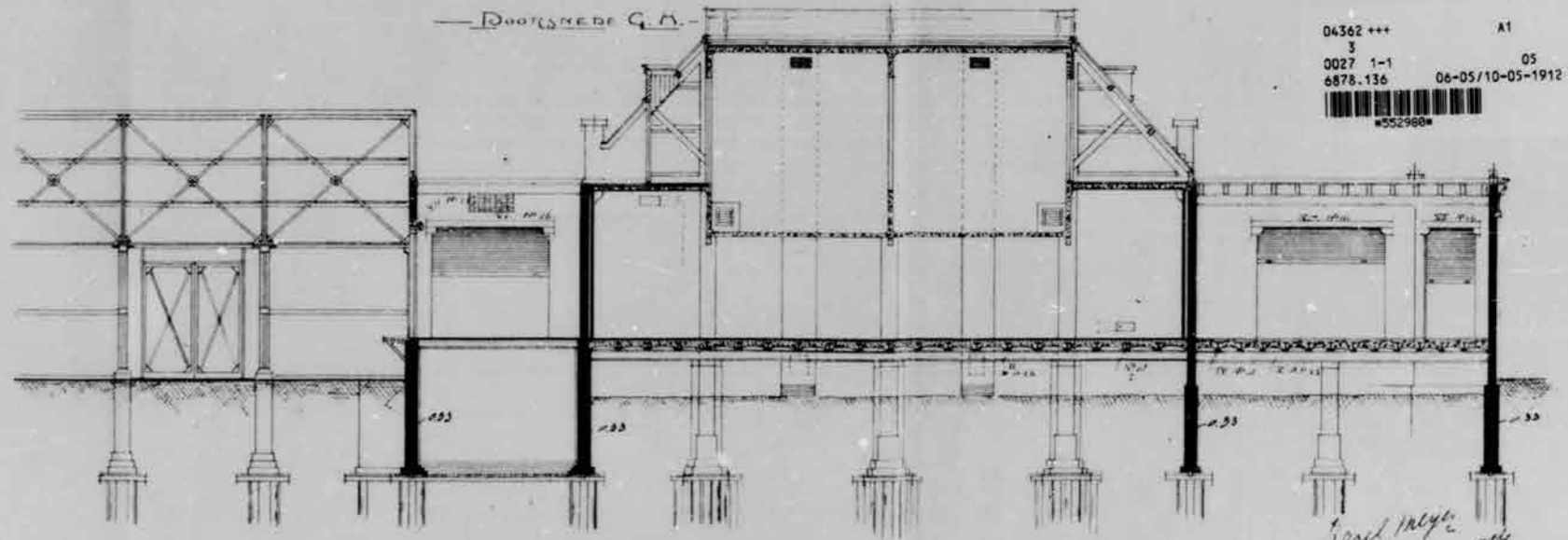
— DOORSNEDEN C. D. —

— DOORSNEDEN E. F. —

— DOORSNEDEN G. H. —

04362 +++ A1
3
0027 1-1 05
4878.136 06-05/10-05-1912
552980

20 Maart 1911.

Handwritten signature and notes:
L. L. van der ...
J. L. van der ...

Doorsneden ensemble, 1912

Bouwgeschiedenis van het bierdepot

Ontwikkeling van het complex

De oorspronkelijke opzet van het bierdepot De Drie Hoefijzers is vandaag de dag nog steeds aanwezig en herkenbaar. Het complex heeft echter in de loop der jaren vele (pragmatische) verbouwingen ondergaan. De bouwgeschiedenis wordt hierna chronologisch omschreven. Enkele zaken dienen daarbij vooraf genoemd te worden.

De voorgenomen voorruimte aan de Dintelstraat is nooit gebouwd. In plaats daarvan kwam een tuin met tuinmuur. De mestput heeft vermoedelijk wel bestaan - hiervan zijn op het eerste gezicht echter geen restanten zichtbaar. De garage uit 1923 met aanbouwen is reeds afgebroken. In verband met het gebruik en de verandering van vervoersmiddelen zijn enkele aanpassingen aan de terreinafscheidingen geweest. Sinds 2007 staat het complex op de gemeentelijke monumentenlijst van Den Haag.

Het bierdepot gezien vanaf de Dintelstraat richting de Zwetstraat, 1969.

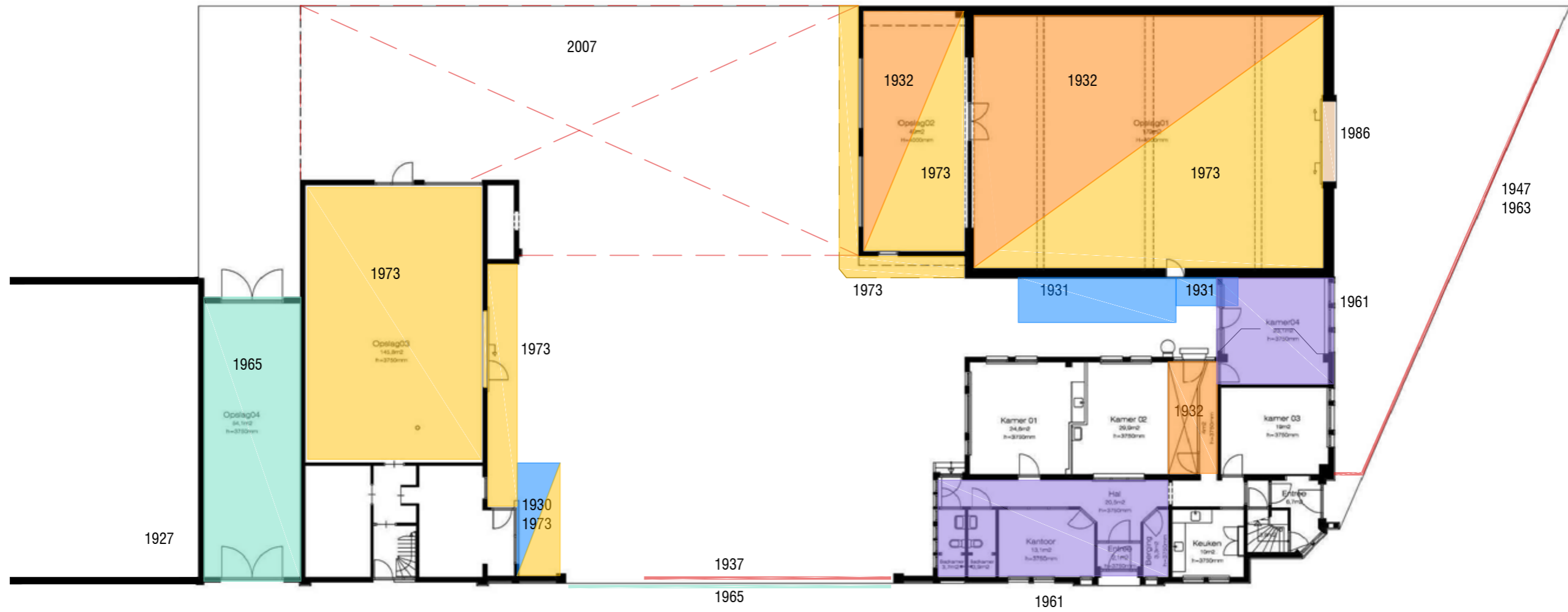
Het bierdepot gezien vanaf de Dintelstraat, 1969.
Bron: Beeldbank Gemeentearchief Den Haag.

Chronologische bouwgeschiedenis

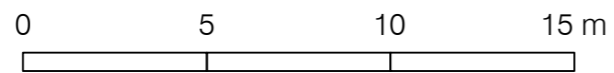
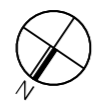
1912-13	Bouw ensemble met kantoor, magazijn, koelhuis en rijtuigstalling en bouw tuinmuur aan de Dintelstraat. Tuinmuur van hek op voetmuur;	1961	Interne verbouwing kantoorgebouw: het bijmaken van enkele kamers op de verdieping;
1923	Bouw van een garage aan de Dintelstraat met plaatstalen aanbouw, stookruimte (gesloopt);	1963	Sloop tuinmuur ten behoeve van parkeerplekken;
1930	Bijbouw van een expeditielokaal naast de garage (gesloopt) en aanbouw bij garage. Bijgebouw aan het stalgebouw;	1965	Toevoegen opslagloods naast stalgebouw middels verhogen van bestaande tuinmuur en het maken van een dak. Het maken van een inrijhek van metaal;
1931	Bouw rijwielstalling en brandstoffenopslag aan de noord-westgevel van de bierkelder;	1973	Verwijderen van het laadplatform en de verhoogde begane grond bierkelder. Tevens werden de opening tussen de bierkelder en het voorruim verbouwd en werden de nog aanwezige staltonplaten aangelegd. Ook vullen van de flessenkelder met beton. Verbouwing stalgebouw en sloop expeditielokaal. Verwijderen van de gang in de zuidwest-gevel en nieuwe grote opening t.b.v. autostalling in de zuid-westgevel. Vermoedelijk zijn tegelijkertijd een groot deel van de gietijzeren kolommen in het staldeel verwijderd en de stalen binten aangebracht op de verdieping boven het oude vloerniveau. Het is aannemelijk dat het meest rechter venster op zijn originele positie is herplaatst;
1932	Intern wijzigen van het klerkenkantoor in het kantoorgebouw en bouw van de flessenkelder onder de bierkelder;		
1937	Wijziging inrijhek aan de Zwetstraat;		
1946	Vervangen plaatstalen stookruimte bij garage in steen;		
1947	Bouw tuinmuur aan de Dintelstraat, wijziging van hek op voetmuur naar een hoge muur;		
1951	In- en uitwendig wijzigen van de bovenwoning in het stalgebouw. Toevoegen vensters in de zuid-westgevel;	1986	Toevoegen grote opening in gevel Bierkelder t.b.v. voertuigen.
1952	Verlagen vensters in de bovenwoning van het stalgebouw in de zuid-westgevel;	2007	Sloop wagenremise
1961	Aanbouw van kantoorruimte aan het kantoorgebouw aan de Dintelstraat;		

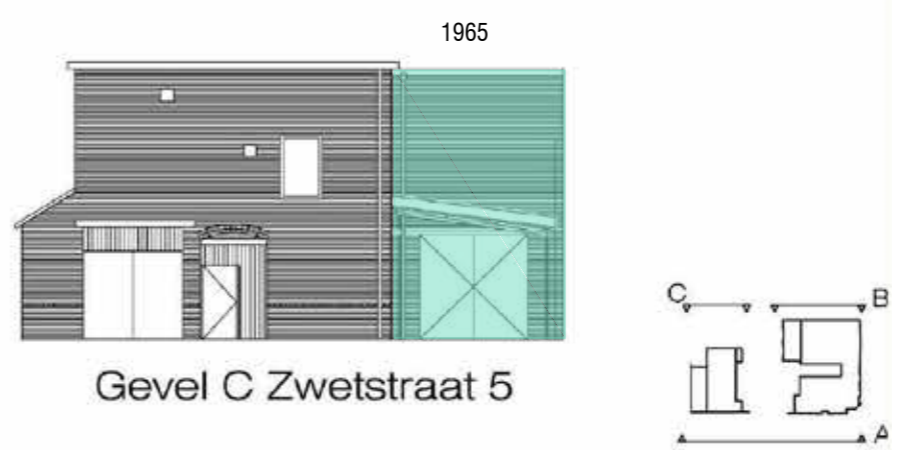
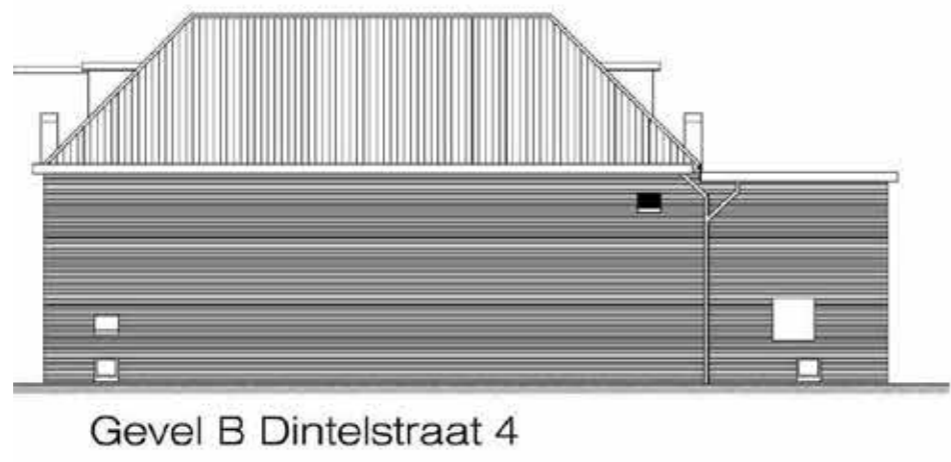
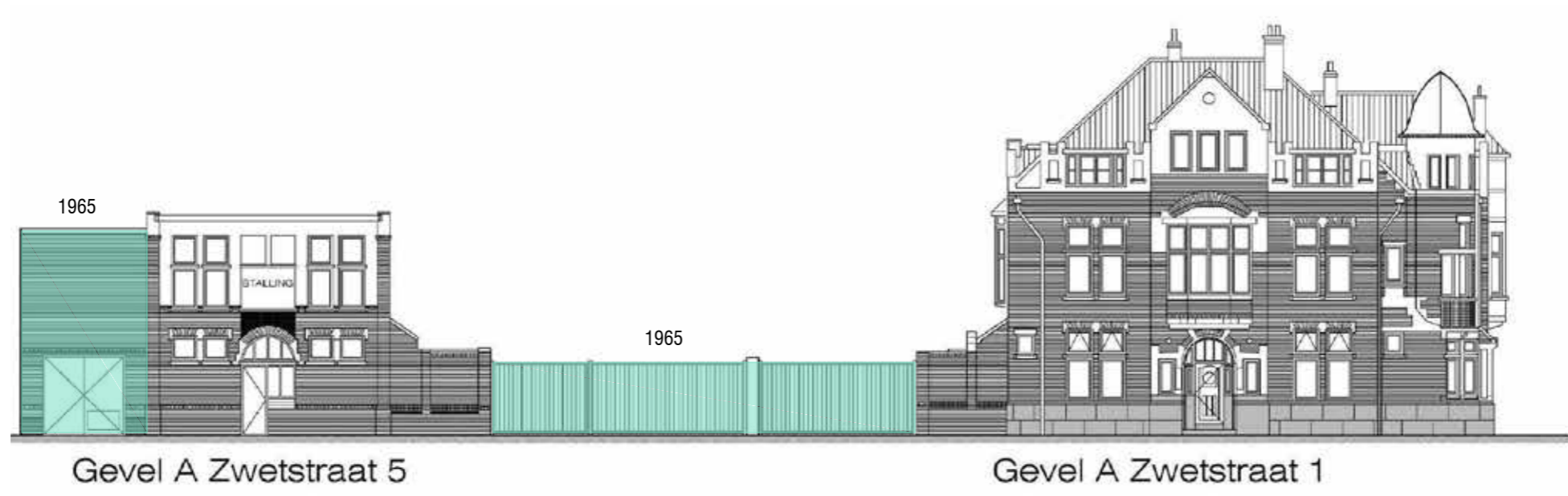

Bouwfasering begane grond

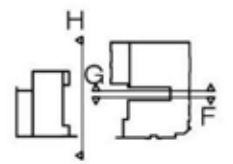
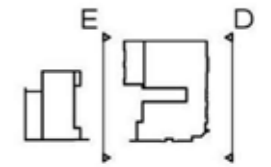

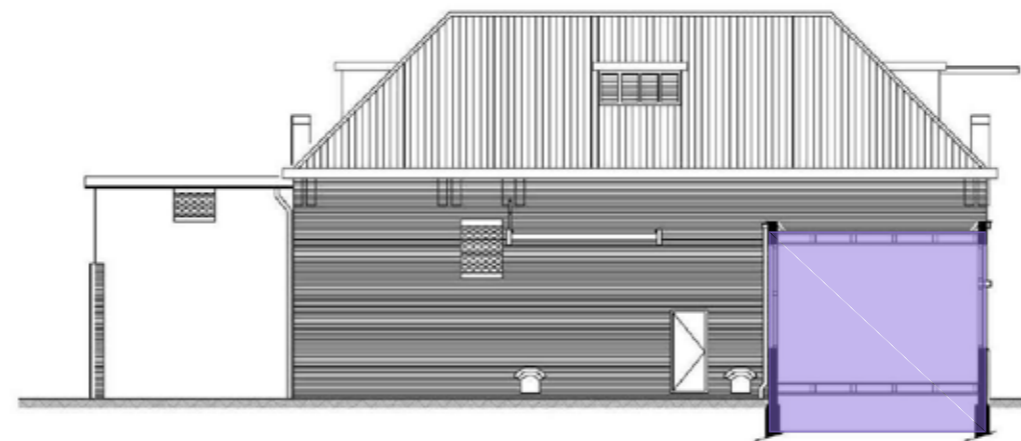
Gevel D Dintelstraat 42 1986

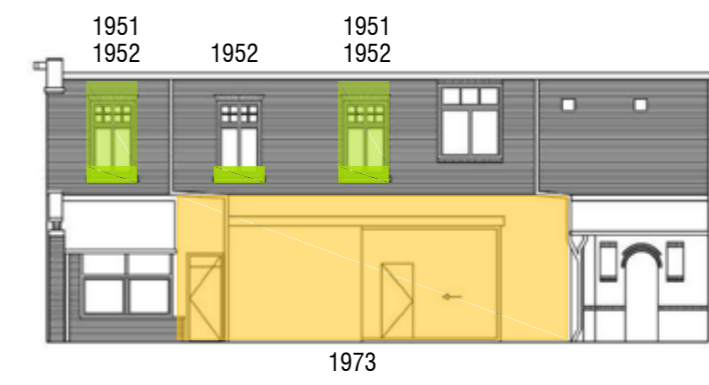
1973 Gevel E Dintelstraat 42

Gevel F Zwetstraat 1

Gevel G Dintelstraat 42 1961

Gevel H Zwetstraat 5

Bouwfaseringsgevels

HUIDIGE SITUATIE

Kantoorgebouw

Verbouwingen

Het kantoorgebouw heeft nog zijn originele bouwvolume en opzet. De grootste verbouwingen die het gebouw heeft ondergaan zijn de wijzigingen in het interieur op de begane grond in 1932, de uitbreiding en verbouwing van het privékantoor in 1960 en de aanpassing van het interieur op de verdieping.

Constructie en exterieur

Het kantoorgebouw bestaat uit twee bouwlagen met een kap. Het pand is gefundeerd middels een gemetselde getrapte fundering op houten palen. Tot steens dikke muren is gekozen voor de Rotterdamse funderingsmethode, bij dikkere muren voor de Amsterdamse funderingsmethode. De buitengevels zijn opgetrokken in rode baksteen met geelgrijze voeg in kruisverband. Het type steen en voegwerk is niet onderzocht. Op enkele plekken in de gevel, waar waarschijnlijk graffiti heeft gezeten, zijn de bakstenen gereinigd. De gevel heeft een natuurstenen basement van Belgisch hardsteen en is versierd met natuurstenen ornamenten. De gevel wordt in de nok afgeloten met een goot/natuurstenen afdekker. De dakverdieping heeft deels wit geschilderde natuurstenen gevels. Of delen van de wit geschilderde natuurstenen ornamenten van een ander (imitatie) materiaal zijn, zoals bijvoorbeeld beton of stucwerk, is niet onderzocht. De gevelopeningen variëren in grootte en vorm en zijn allen uitgevoerd in houten kozijnen. Op de begane grond zijn bij enkele vensters (nu roestende) sierijzers aangebracht. Op meerdere plaatsen op de verdiepingen zijn vensters uitgevoerd in de vorm van erkers. Boven de entree aan de Zwetstraat, in en boven de entree in de ronde toren en bij de trappenhuizen is het (beschadigde) originele glas in lood nog aanwezig. In de gevel zit op de hoek van de Zwetstraat en de Dintelstraat een tegeltableau met daarop drie hoefijzers, gerstenmout en hop afgebeeld - de laatste zijn de twee hoofdbestanddelen van het bier. De hemelwaterafvoeren zijn uitgevoerd in zink met vergaarbakken. Het dak is opgebouwd uit houten spanten met houten dakbeschot. Het dak wordt aan de onderzijde afgesloten met een geprofileerde houten goot met boeideel, houten consoles en houten gootbodem.

De goot is bekleed met zink. Het dak wordt bij de overgang naar het platte deel afgesloten met een eenvoudig geprofileerd boeideel.

De schuine dakvlakken zijn bedekt met vlakke muldenpannen. De ronde toren is bekleed met zink. De schoorstenen zijn gemetseld en afgesloten met een betonnen dakplaat met keramische doorvoeren - op oude tekeningen is te zien dat de schoorstenen en nokeinden voorheen voorzien waren van ijzeren sierelementen. De uitbreiding uit 1960 is uitgevoerd in lijn met de architectuur van het kantoorgebouw - met een natuurstenen plint, bakstenen gevel en houten kozijnen. In de zijgevel herkent men de oude positie van de erker.

Interieur

De oorspronkelijke hoofdopzet van het interieur is nog grotendeels aanwezig/herkenbaar. De vloeren zijn van hout en op de begane grond op enkele plaatsen uitgevoerd met troggewelven. Door de verbouwingen zijn grote delen van het originele interieur verdwenen. In de entree aan de Dintelstraat is de originele terrazzo-vloer met getegelde lambrisering aanwezig, wel is deze veelvuldig beschadigd. De vloerafwerkingen zijn vernieuwd of verstopt onder nieuwere vloeren. Op enkele plaatsen zijn houten lambriseringen aanwezig, waarvan enkele wellicht origineel zijn of over de originele versies zijn geplaatst. De deels aanwezige oude schouwen zijn nog herkenbaar. De originele deuren zijn op veel plekken aanwezig, doch lang niet overal. Ze zijn duidelijk herkenbaar aan hun detaillering met doorlopende kozijnstijlen boven de bovendorpel. Indien ruimten niet zijn verkamerd zijn geornamenteerde plafonds, de geprofileerde kozijnbetimmering en vensterbanken vaak nog aanwezig. In het oog springen de beide trappen die nog in hun oorspronkelijke vorm aanwezig zijn. Ook de oude, reeds vervormde, vloerdelen zijn (op de verdieping) nog veelal aanwezig.

Gevel Kantoorgebouw aan de Zwetstraat

Gevel Kantoorgebouw aan de Dintelstraat

Sierijzers

Tegeltableau in de ronde toren

Glas-in-lood boven de entree van het kantoor aan de Zwetstraat

Decoratieve elementen aan weerszijden van de entree aan de Zwetstraat

Entree aan de Zwetstraat

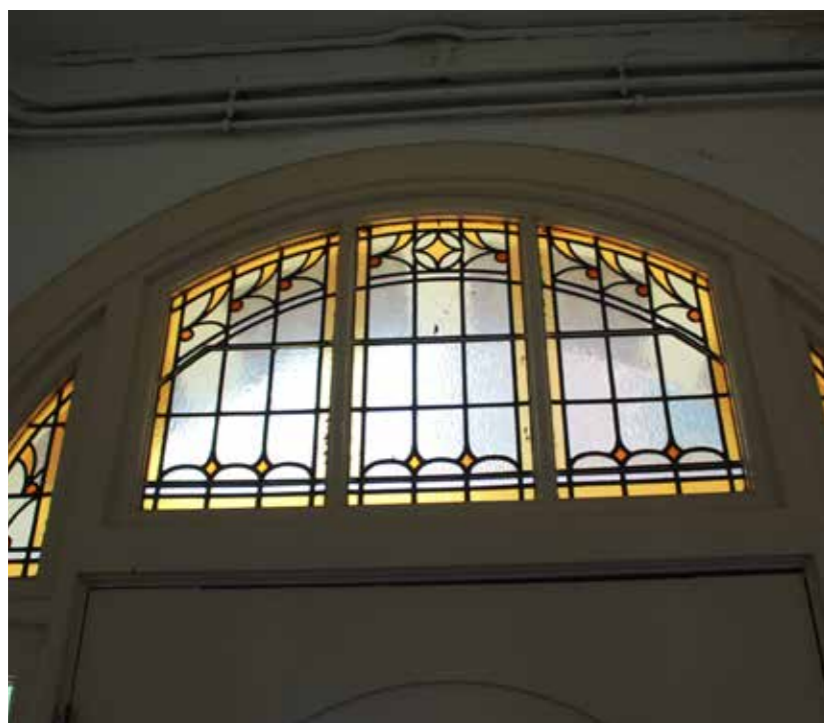

Oorspronkelijke tegel-lambri in hal op de bg. achter de entree aan de Dintelstraat

Oorspronkelijke terrazzvloer in de hal op de bg achter de entree aan de Dintelstraat

Glas-in-lood boven de entree aan de Zwetstraat

Oorspronkelijk plafond op de verdieping

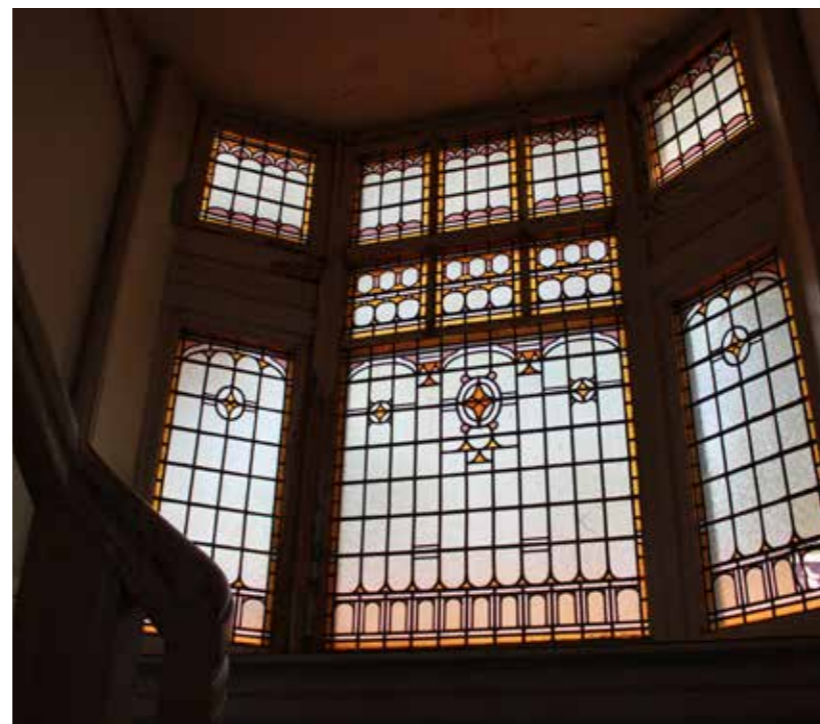

Trappenhuis gezien vanaf de begane grond naar de eerste verdieping

Glas-in-lood ramen in de ronde toren

Glas-in-lood ramen in het trappenhuis naar de tweede verdieping

Originele deuromlijsting op de verdieping

Erker op de eerste verdieping aan de Dintelstraat

Decoratieve afwerking in de trapeuning, trappenhuis naar de tweede verdieping

Ruimte op de tweede verdieping met houten kasspanen

Stalgebouw

Verbouwingen

Het gebouw heeft nog grotendeels zijn originele bouwvolume. De grootste verbouwingen betreffen de aanpassingen van het interieur op de verdieping in 1951, het aanpassen van de vensters op de verdieping in de zuid-westgevel in 1951 en 1952, het toevoegen van de loods in de paardengang in 1965 en de grote verbouwing in 1973.

Constructie en exterieur

Het stalgebouw bestaat uit twee rechthoekige verdiepingen met een plat dak. De fundering is gelijk aan die van het hoofdgebouw, waarbij de (nu veelal verwijderde) stalen kolommen waren gefundeerd door middel van poeren. De buitengevel is opgetrokken in rode baksteen in kruisverband. Het trasraam wordt afgesloten door een rollaag. Het type baksteen en voegwerk is niet onderzocht. De originele raampartijen zijn nog aanwezig, evenals de natuursteen accenten. Het dak sluit de gevel af middels een overstek en heeft een eenvoudig geprofileerd boeideel en consoles. De noord-westgevel (Zwetstraat) heeft nog de oorspronkelijke indeling. Wel is het metselwerk op enkele plekken, waar waarschijnlijk graffiti heeft gezeten, gereinigd. In de gevel bevindt zich een tegenplateau met daarop het woord "Stalling" met rondom wederom de grondstoffen van bier weergegeven. De noord-oostgevel (paardengang) heeft op de begane grond stalen boerderijvensters. In de gevel zijn de ringen waar de paarden aan gestald konden worden nog aanwezig. Een opvallend element is de dichtgemetselde deuropening die van oorsprong toegang bood tot de tuigenkamer. Deze lijkt vrij snel na de bouw te zijn dichtgezet. De oude doorgang naar de stal is dichtgemetseld met kalkzandstenen metselblokken. Op de verdieping zijn de originele vensters aanwezig - voor 1951 is vermoedelijk het middelste venster toegevoegd bij de eerste verbouwing van de hooizolder naar een slaapkamer. In de zuid-oostgevel is de nieuwere opening toonaangevend. De nu dichtgemetselde oude openingen zijn nog zichtbaar, evenals de positie waar de wagenremise en het gebouw elkaar ontmoeten. De meeste verbouwingen hebben plaatsgevonden in de zuid-westgevel. De gevel staat hier bol van de bouwsporen. Door de sloop van de gang staan de schaftruimte en het privaat als losse aanbouwen tegen de gevel. De daken zijn bedekt met bitumen en de vensters zijn

vervangen of dichtgezet. De gevel is op de begane grond gestuukt - wat logisch is, gezien het feit dat dit voorheen een binnengevel was. In de gevel is op de begane grond een grote opening gemaakt. De ramen op de verdieping zijn in 1951 verlaagd. Het derde venster van links is in 1951 toegevoegd. Het grote raam (rechts) is in 1951 verlaagd en vermoedelijk in 1973 weer verhoogd. Rechts in de gevel is de aankapping nog zichtbaar.

Interieur

De begane grondvloer is grotendeels uitgevoerd in troggewelven. Op de archieffekeningen is een kelder getekend - of deze nog aanwezig is zal in de volgende fases onderzocht moeten worden. Het schafthok heeft een houten balklaag. De verdiepingen zijn uitgevoerd als houten balklaag, waarbij de oude scheidingsmuur tussen de hooizolder en het voorhuis wordt opgevangen door een stalen bint. De kapconstructie bestaat uit een houten dakbalklaag die ter plaatse van de hooizolder wordt ondersteund door houten kolommen met korbelen voor de stabiliteit. De houten kolommen staan recht boven de (verwijderde) stalen kolommen. De verwijdering van de kolommen is vermoedelijk uitgevoerd in 1973 toen de stalling gereed werd gemaakt voor de stalling van auto's. De constructieve taak van de kolommen is overgenomen door nieuwe stalen binten die op de verdiepingsvloer zijn aangebracht. De houten kolommen op de verdieping zijn ingekort en er is een tweede vloer als verhoging aangebracht. De trap is nog oorspronkelijk en het oude (overschilderde en beschadigde) tegelwerk is op veel plekken nog aanwezig. De oostelijke kamer aan de voorgevel op de verdieping heeft nog een origineel gipsplafond - de schouw in deze ruimte is verplaatst. Het overige interieur is flink aangepast bij de verbouwingen.

Gevel van het stalgebouw aan de Zwetstraat met links de paardendoorgang

De zuid-oostgevel van het stalgebouw

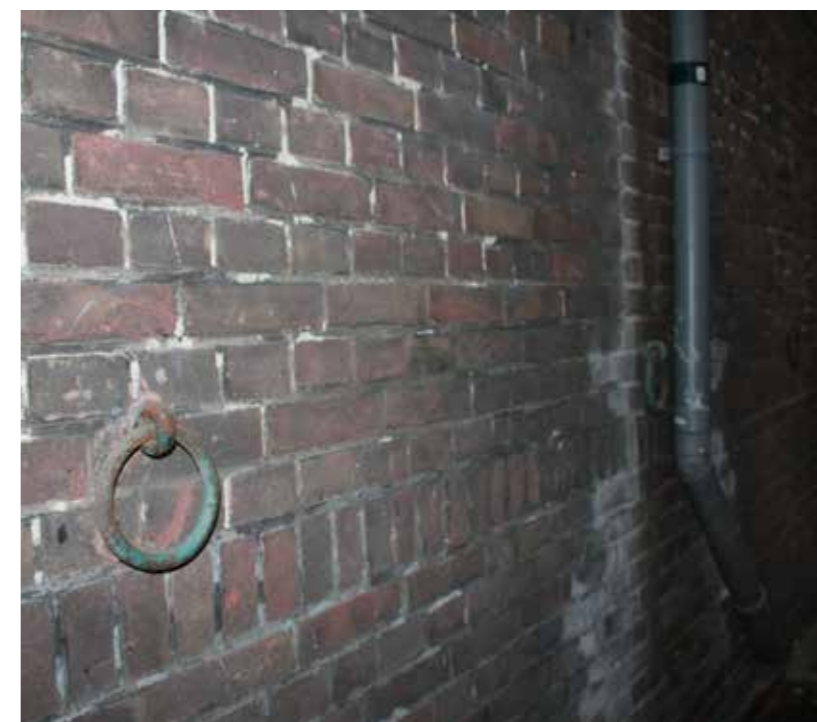

Oorspronkelijke paardendoorgang

Voormalige gevelopening in de noord-oostgevel

Ringen in de noord-oostgevel voor de stalling van paarden

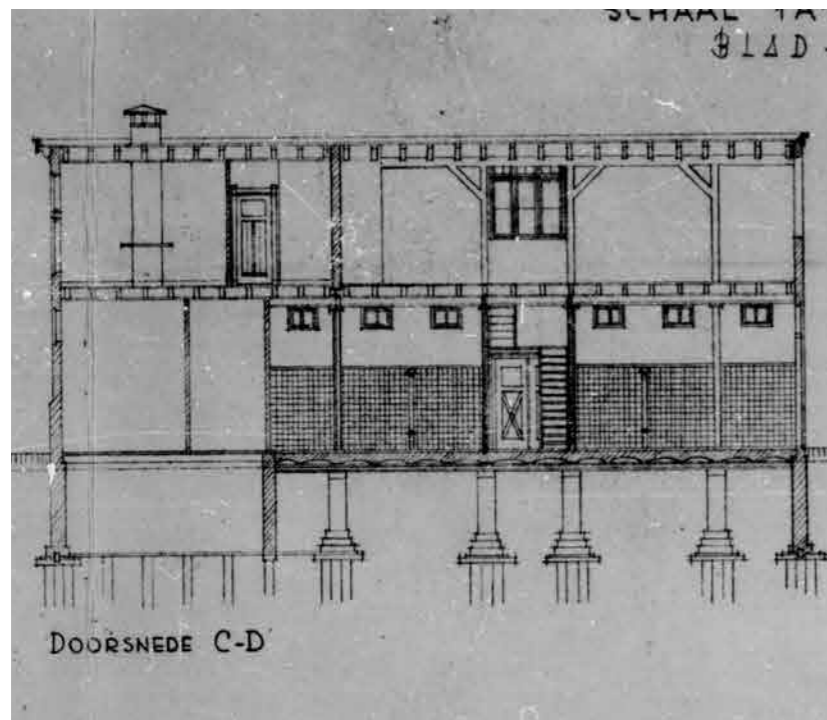

Voormalige gevelopening in de noord-oostgevel

Bewaarde elementen van de voormalige muur aan de Zwetstraat

Doorsnede stalgebouw 1912, met kolommen en tegelafwerking in de stal

Interieur stal met in de vloer aanzet van de gietijzeren kolommen

Gipsplafond in oostelijke kamer op de verdieping

Deuromlijsting op de verdieping met dezelfde afwerking als in het kantoorgebouw

Trappenhuis naar de eerste verdieping

Verplaatste schouw in oostelijke kamer op de verdieping

Langgerekt vertrek aan de zuid-oostgevel

Verhoogde vloer in ruimte aan de zuid-oostgevel, boven de stal

Wagenremise

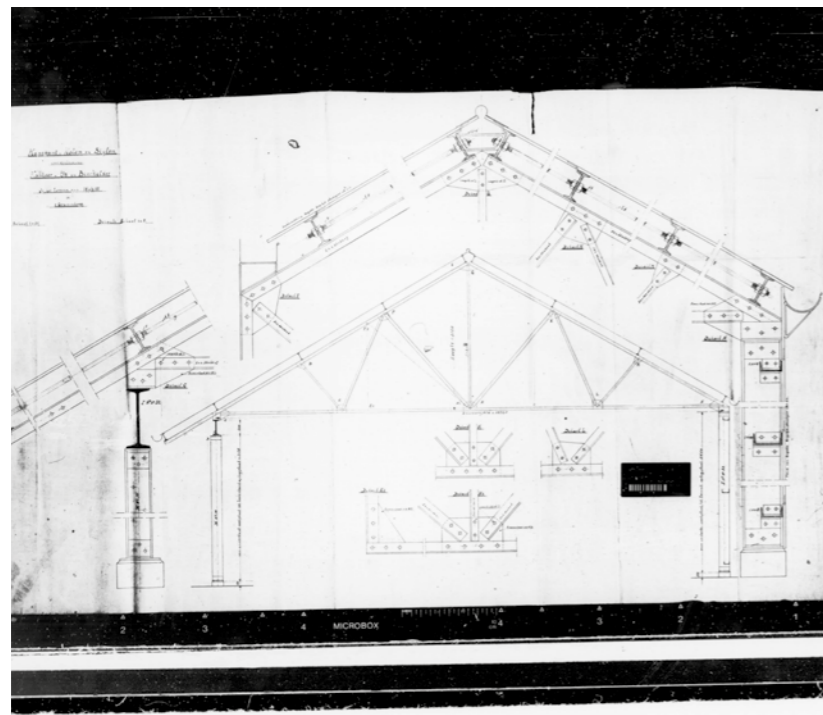
De wagenremise behoorde tot de originele opzet uit 1912 en is in een aantal jaren geleden door de toenmalige eigenaar gesloopt. De wagenremise was gefundeerd middels poeren op houten palen (Amsterdamse fundering). Vermoedelijk zijn deze funderingen nog aanwezig. De gemetselde poeren ondersteunden de stalen kolommen met Belgische vakwerkspanten voorzien van stabiliteitsverbanden. Het zadeldak had overstek aan beide zijden en was bekleed met gegalvaniseerd plaatijzer. Ook de zuid-oostgevel (spoorzijde) was bekleed met gegalvaniseerd plaatijzer.

Oorspronkelijke situatie wagenremise, ca. 1913

Plek van de voormalige wagenremise

Stalen constructie wagenremise, 1912
Bron: Haags Gemeentearchief

Situatie voor afbraak wagenremise

Situatie na afbraak wagenremise

Bierkelder

Verbouwingen

Het gebouw heeft nog zijn originele bouwvolume. De opzet en het gebruik zijn herkenbaar aan verschillende bouwsporen in het gebouw. De grootste verbouwingen betreffen de toevoeging van een flessenkelder in 1932, de verwijdering van de vloer, het laadplatform en aanpassingen aan de voorruimte in 1973 en het toevoegen van een nieuwe opening in de zuid-westgevel aan de Dintelstraat. Ook het oorspronkelijke ijzeren sierhek op het dak is verwijderd.

Constructie en exterieur

De hoofdopzet van het gebouw, de bierkelder met voorruim, is nog steeds aanwezig. De op Amsterdamse wijze gefundeerde rode bakstenen buitengevels zijn opgetrokken als spouwmuur en uitgevoerd in kruisverband. Het trasraam wordt afgesloten door een rollaag. Het metselwerk is op enkele plekken gereinigd, waarschijnlijk omdat hier graffiti heeft gezeten. De gevels worden afgesloten met een houten goot met eenvoudig geprofileerde goot met consoles. Het schuine dakvlak is herdekt met rode OVH pannen. De hoekkepers en de overgang naar het vlakke deel van het dak zijn uitgevoerd met nokpannen. In het dakvlak zijn op de zuid-westgevel en de noord-oostgevel de dakkapel/loggia's voor toevoer van het ijs naar de ijskelder nog in hun oorspronkelijke vorm aanwezig. In de noord-westgevel is tevens een dakkapel met roosters aanwezig. Opvallende elementen in de gevels zijn het witte keimwerk bij het laadstation op de noord-westgevel, en de in deze gevels aanwezige daglichtopeningen voorzien van glasbouwstenen. Deze glasinvulling is echter veelvuldig beschadigd. Het laadplatform is verwijderd maar in de gevel nog duidelijk afleesbaar, evenals de wagenremise afleesbaar is in de gevel. In de noord-oostgevel van de voorruimte zijn twee garageopeningen gemaakt.

Interieur

De ijskelder (eigenlijk de ijszolder) is het meest kenmerkende element in het interieur. De bak "hangt" in het midden van het pand in de verdiepingsvloer, recht onder de nokken van de schuine daken. De bak is als monoliet betonconstructie verbonden met zijn kolommen, verdiepings- en dakvloervelden. De betonnen kolommen onderbreken het binnenblad van de gevel. Er is scheurvorming tussen het beton en het binnenblad ontstaan - het beste zichtbaar aan de zijde van

de Dintelstraat. Het beton vertoont veel betonrotschade dat in het verleden deels is hersteld. Gezien de functie van ijskelder is het aannemelijk dat er meer schade aan het beton is dan op het eerste gezicht zichtbaar. (De verdieping is niet bezocht). De verwijdering van de (verhoogde) begane grondvloer is duidelijk afleesbaar in de wanden, waarin ook de originele vloer van troggewelven afleesbaar is. Op maaiveldniveau zijn staltonplaten aangebracht. De flessenkelder uit 1932 is waarschijnlijk nog aanwezig en volgestort met zand. Voor de voorruimte geldt hetzelfde als voor de bierkelder: sloop en verlaging van de vloer.

Gevel bierkelder aan de Dintelstraat

Voorruim van de bierkelder aan de binnenplaats

Daglichtopeningen in de noord-westgevel met bijzondere glasinvulling

Interieur van de bierkelder met de daarin "hangende" ijszolder

Doorgang naar het voorruim

Beschadigingen aan de gevels

Beschadigingen aan de gevels

Voorruim

Terreinafscheidingen

Delen van de originele tuinmuren zijn nog aanwezig en duidelijk herkenbaar in de huidige verschijningsvorm.

Tuinmuur open gang (paardengang)

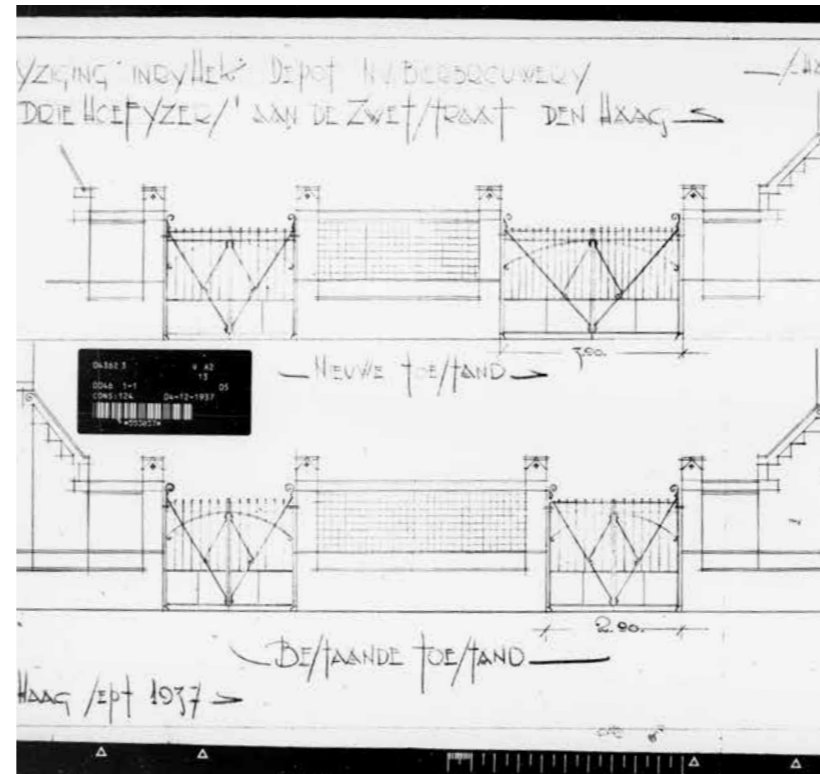
Het metselwerk van de originele tuinmuur is nog aanwezig. De natuurstenen afdekkers zijn verwijderd en opgeslagen in de achtertuin. Op de originele tuinmuur is doorgebouwd om de loods te creëren.

Tuinmuur open plaats (Zwetstraat)

Delen van de tuinmuur zijn nog aanwezig bij de aansluitingen met het stalgebouw en het kantoor. Op deze delen liggen nog restanten van de natuurstenen afdekkers, maar deze zijn niet compleet. Er zijn geen opgeslagen natuurstenen afdekkers gevonden van de tuinmuur. Tussen de twee aanwezige restanten is in 1965 een stalen schuifhek geplaatst. Het middendeel van de tuinmuur, waar mogelijk ook een tegelplateau heeft gezeten, is toen gesloopt. In 1937 was het toen nog originele hekwerk verbouwd, waarbij de rechter opening van 2,9 meter naar 3,2 meter is vergoot, deze situatie is niet meer herkenbaar.

Tuinmuur Dintelstraat

Van de originele hekwerken en muren is vrijwel niets meer aanwezig. In verband met de minimale aanwezigheid zijn de kleine restanten niet onderzocht. De originele natuurstenen afdekkers zijn niet gevonden tijdens het bezoek aan het pand. In het oog springend is nu de betonnen terreinafscheiding van de parkeerplaats langs het spoor, die in grote lijnen dezelfde lijn volgt als gemetselde tuinmuur die in 1963 aanwezig was. Tevens herkenbaar is de positie van de vroegere tuinmuren in het maaiveld. De tuinmuren zijn ooit onderdeel geweest van het totaalbeeld en ook als dusdanig ontworpen. In 1912 was ter plaatse van het kantoor een laag stalen hekwerk ontworpen op een lage gemetselde tuinmuur die de tuin begrensd. Ter plaatse van de bierkelder was de muur hoger en liep door tot aan de vaart, dit is ook te zien op de oude foto's en tekeningen. In 1947 werd een deel van de tuinmuur verbouwd en in 1963 is een deel van de tuinmuur gesloopt ten behoeve van parkeermogelijkheden. De garage was toen nog aanwezig. Wanneer dit deel van de tuinmuur is gesloopt is onduidelijk. Er wordt vanuit gegaan dat de tuinmuur is afgebroken wegens een slechte technische staat.

Wijzigen oorspronkelijke muur Zwetstraat in 1937
Bron: Haags Gemeentearchief

Terreinafscheiding aan de Zwetstraat

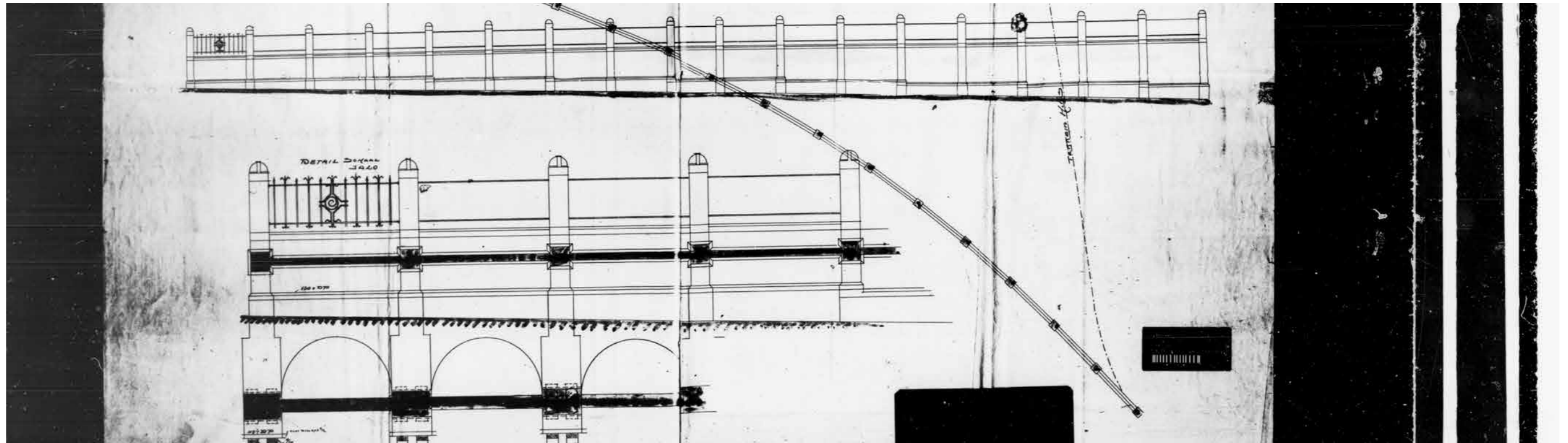

Oorspronkelijke aansluiting van het hek met het kantoorgebouw aan de Zwetstraat

Oorspronkelijke natuurstenen afdekkers van de tuinmuur aan de paardengang

Oorspronkelijke tuinmuur aan de Dintelstraat, 1913
Bron: Haags Gemeentearchief

Betonnen afscheiding (Dintelstraat) van het parkeerterrein achter het complex

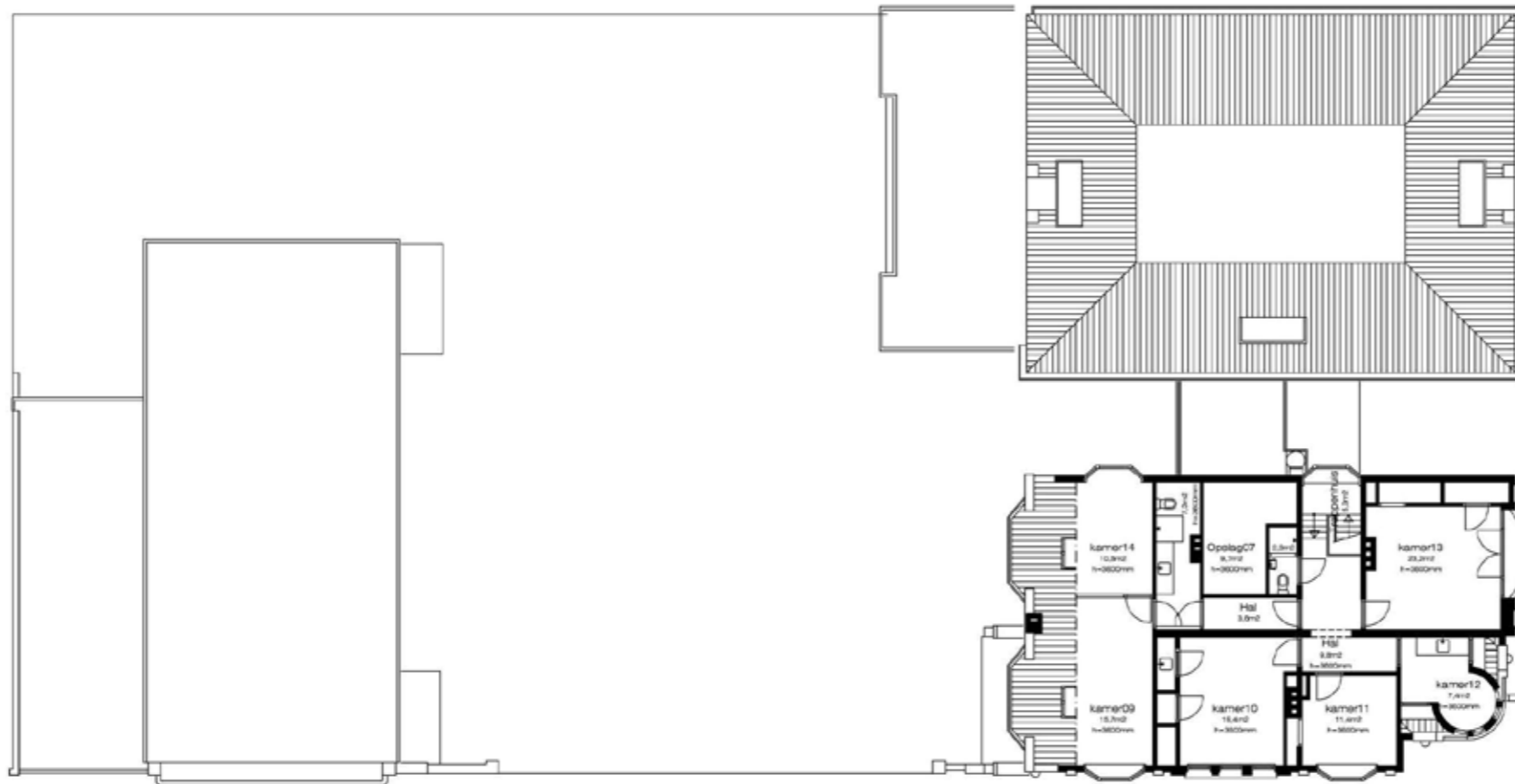

BEGANE GROND BESTAANDE TOESTAND

1° VERDIEPING BESTAANDE TOESTAND

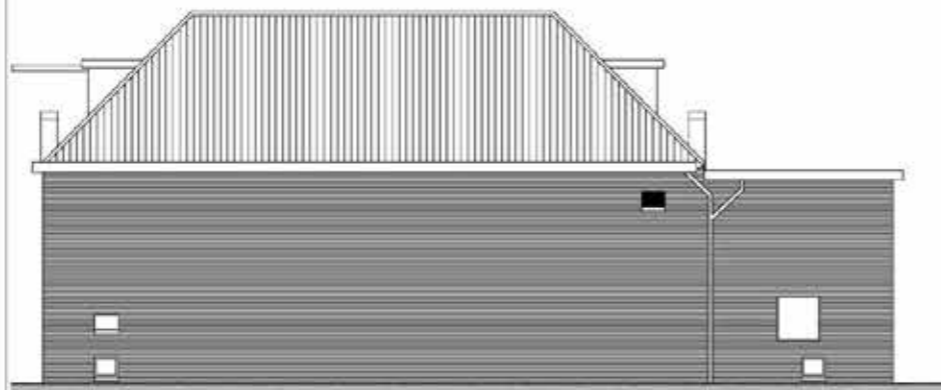
2^E VERDIEPING BESTAANDE TOESTAND

Gevel A Zwetstraat 5

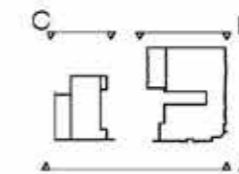
Gevel A Zwetstraat 1

Gevel B Dintelstraat 4

Gevel C Zwetstraat 5

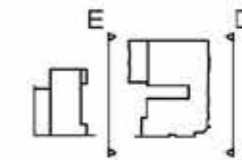

Gevel D Dintelstraat 42

Gevel E Dintelstraat 42

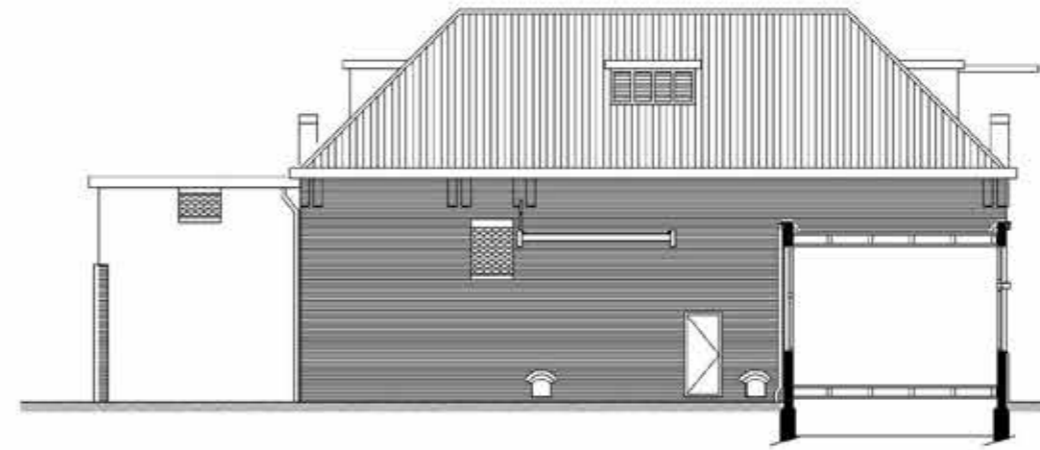

GEVELS BESTAANDE TOESTAND

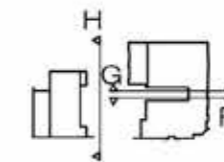
Gevel F Zwetstraat 1

Gevel G Dintelstraat 42

Gevel H Zwetstraat 5

WAARDEN EN KANSEN

Waardstelling Braaksma & Roos

Cultuurhistorische waarde

Naast dat het bierdepot De Drie Hoefijzers een van de laatst bewaarde historische bedrijfscomplexen in de stad Den Haag is, is het (waarschijnlijk) ook het laatst bewaarde bierdepot van de firma Smits van Waesberghe. Het bedrijf kende in z'n bloeitijd meerdere depots, waarvan het exemplaar in Den Haag een van de meest uitgebreide was. Het ensemble van vier gebouwen op het complex, waarvan de wagenremise inmiddels afgebroken is, vertelt het verhaal over het proces van opslag en distributie van het Bredase bier in de regio Den Haag. Het bierdepot heeft dan ook hoge cultuurhistorische waarde en bezit daarnaast een belangrijke ensemblewaarde.

Stedenbouwkundige waarde

Het ensemble van het bierdepot maakt een belangrijk onderdeel uit van de Rivierenbuurt, een wijk die zich sterk ontwikkelde aan het begin van de twintigste eeuw. Het complex werd in 1912 geprojecteerd aan de rand van de stad, op een nog onbebouwd stuk grond. De gekozen plaats had alles te maken met de functie van het depot: aan- en afvoer van bier. Het complex lag naast het spoor en had een regelrechte verbinding met Breda. Het depot had zelf een eigen rails die achter de wagenremise stopte voor de aanvoer van bier. Het complex lag bovendien naast de Trekvljet, een belangrijke vervoerroute over het water. Het terrein tussen het depot en het spoor is in de loop van de tijd in gebruik genomen als wagenpark. Als belangrijk onderdeel van de wijk heeft het complex van de Drie Hoefijzers een belangrijke stedenbouwkundige waarde.

Architectuurhistorische waarde

Het depot werd ontworpen door het Haagse Architectenbureau K. Meijer en H.E.M. Rademaker. Het kantoorgebouw kreeg, als visitekaartje van De Drie Hoefijzers, een rijk gedecoreerde architectuur die in de architectuurgeschiedenis wordt geplaatst onder overgangsansarchitectuur - een bouwstijl die een overgang markeert tussen de meer traditionele bouwstijlen die teruggrepen op vormen uit het verleden en modernere architectuurstijlen als de Art Nouveau. Met name de twee tegeltableaus in het kantoorgebouw en het stalgebouw refereren naar deze nieuwere stijl. Ook in het interieur zijn nog diverse decoratieve elementen aanwezig die een tipje van de sluier oplichten van de eens rijke afwerking, met name in het kantoorgebouw. Als

voorbeeld van een rijke overgangsansarchitectuur bezit het complex dan ook architectuurhistorische waarde.

Bouwhistorische waarde

De bouwgeschiedenis van het complex is heel duidelijk afleesbaar op het terrein en in de gebouwen. De hoofdopzet van de drie bewaard gebleven gebouwen is nog aanwezig en herkenbaar. De bouwsporen vertellen het verhaal over de ontwikkeling van het opslag- en distributieproces. Door de vele verbouwingen is echter ook een groot deel van de oorspronkelijke indeling en interieurafwerkingen verloren gegaan.

Kansen voor herontwikkeling

Bij de huidige herontwikkeling van het bierdepot tot een woonfunctie liggen mooie kansen voor het behoud en versterken van bovenstaande monumentale waarden. Zo is het van belang om de hoofdopzet van het terrein, met de gebouwen rond de centrale open plaats en de terreinafscheidingen, herkenbaar te houden. Deze hoofdopzet is immers kenmerkend voor het proces van opslag en distributie van het bier. Er ligt daarnaast een kans in het benutten van de open ruimte ter plaatse van de afgebroken wagenremise met (bescheiden) nieuwbouw. Dit gebouw maakte een belangrijk onderdeel uit van het functionele complex; met de afbraak van dit gebouw mist er een schakel in het verhaal van het bierdepot. Met de herontwikkeling van het achtergelegen parkeerterrein ligt er een kans om het bierdepot weer te verbinden met het voormalige bijbehorende achterterrein, voorheen een belangrijk onderdeel van het complex als aanvoerroute van goederen en later stalling van bedrijfswagens. Met name het stalgebouw en het kantoorgebouw hebben intern verschillende verbouwingen ondergaan waarbij de oorspronkelijke structuur vertroebeld is geraakt. Met name in het kantoorgebouw ligt een kans om de structuur weer herkenbaar te maken. De stal met hooizolder is dusdanig verbouwd dat hier ruimte is voor grondiger ingrepen in de structuur en de gevels. Ook in de dichtgezette paardengang links van het stalgebouw ligt een kans om deze weer te openen. Tenslotte kan het nooit gerealiseerde ontwerp voor het voorruim aan de Dintelstraat aanleiding bieden voor een nieuwe invulling op deze plek.

Monumentenomschrijving Gemeente Den Haag

Complex van de voormalige bierbrouwerij 'De Drie Hoefijzers' uit 1912-1913 naar ontwerp van het Haagse architectenbureau K. Meijer & H.E.M. Rademaker bestaande uit een hoofdkantoor, stalgebouw, stalling en een bierdepot.

De landelijke bierbrouwerijen, waaronder de Drie Hoefijzers uit Breda, hadden ook elders in het land vestigingen. Dit waren zogenaamde depots. Een dergelijk depot met kantoor liet F. Smit van Waesberghe, directeur van 'De Drie Hoefijzers' vlakbij de Trekvljet aan de Zwetstraat in 1912-1913 bouwen.

Het complex bestaat uit een in rijke overgangsansarchitectuur opgetrokken kantoorgebouw van drie bouwlagen onder een samengestelde kap op de kop van de Zwetstraat en Dintelstraat met een ernaast gelegen blokvormig depotgebouw van één bouwlaag onder een met pannen gedekte schildkap. Op het terrein is verder nog langs de Dintelstraat een in overgangsansarchitectuur vormgegeven stalgebouw van twee bouwlagen onder plat dak aanwezig, een op het bierdepot aansluitende overkapping met zadeldak die diende als stalling waaronder de wagens konden worden beladen en een eveneens in overgangsansarchitectuur vormgegeven stalgebouw van twee bouwlagen onder plat dak. Opvallende elementen in de architectuur zijn de bewaard gebleven tegeltableaux in de gevels van het stalgebouw en het kantoor, vervaardigd door de 'Haagsche Plateelfabriek Rozenburg'. De afbeeldingen op de tableaux verwijzen naar de functie en het bierbrouwen.

Het complex is van cultuurhistorische waarde als één van de laatst bewaard gebleven historische bedrijfscomplexen in de stad, die in de negentiende en vroeg twintigste eeuw een groot aantal industrieën en bedrijven kende. Zeldzaamheidswaarde bezit het complex als enig bewaard gebleven bierdepot in Den Haag. Tevens bezitten het hoofdkantoor en het stalgebouw architectuurhistorische waarde als goede representanten van vormgeving in rijke overgangsansarchitectuur, ontworpen door het Haagse architectenbureau K. Meijer & H.E.M. Rademaker.⁹

9. Bron: <http://www.monumentenzorgdenhaag.nl/monumenten/zwetstraat-1-tm-5-dintelstraat-42>.

COLOFON

PROJECTGEGEVENS

Project: De Drie Hoefijzers
Zwetstraat 1-5 | Dintelstraat 42 Den Haag
Projectnr. 1753

OPDRACHTGEVER

Stadsherstel Den Haag
Jan van Nassastraat 44
2596 BV Den Haag

TEAMSAMENSTELLING B&R

Lucia van der Horst
Emiel van Boxtel
Marianne van der Sanden

BRAAKSMA & ROOS ARCHITECTENBUREAU

TOUSSAINTKADE 52, 2513 CL DEN HAAG
TEL: +31 (0)70 361 53 63 - FAX: +31 (0)70 361 55 84
INFO@BRAAKSMA-ROOS.NL - WWW.BRAAKSMA-ROOS.NL

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

